

ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ**

«ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ»

Τριμηνιαίο Περιοδικό
του Συλλόγου
Αποφοίτων
της Ζωσιμαίας Σχολής
Ιωαννίνων
ΚΩΔΙΚΟΣ 01-6977

Γραφεία:

ΙΩΑΝΝΙΝΑ:

Αντώνη Τρίτση 4-6
TK 452 21

ΑΘΗΝΑ:

Ασκληπιδίου 141
T.K.114 72
Τηλ. 210 6425238

<http://www.zosimaia.gr>

Ιδιοκτήτης:

Ο Σύλλογος
Αποφοίτων Ζωσιμαίας
Σχολής Ιωαννίνων

Εκδότης:

Σταύρος Δερματάς

Διευθυντής:

Κώστας Πύρρος

Υπεύθυνοι Σύνταξης:

Ίνης Μεσαρέ
Λάζαρος Σακελλαρίου

Συντακτική Ομάδα:

Κων. Αργυρόπουλος
Σταύρος Δερματάς
Βασίλης Ματακιιάδης
Ίνης Μεσαρέ
Κώστας Πύρρος
Λάζαρος Σακελλαρίου
Μαίρη Τσακελίδου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- «Κυριαρχία των αποφοίτων ιδιωτικών σχολείων»
με σχόλιο του *Γιώργου Βαγενά*.....4
- Κείμενο ομιλίας του Οδυσέα Ελύτη
στη Στοκχόλμη.....6
- «Οι Κονιτσιώτισες αδελφές Αναστασία Λιάπα
και Εριφύλη Λιάπα» του *Β. Τοιαλιαμάνη*.....8
- «Καλαρρότες, οι απαρχές της αργυροχοΐας και
οι περιώνυμοι τεχνίτες του ασημιού»
του *Απόστολου Κατσιήη*.....11
- «Στην προκυμαία της Σμύρνης»
Έρνεστ Χέμινγουεϊ.....20
- «Πρόταση προς τον Δήμαρχο Ιωαννίνων»
του *Σταύρου Δερματά*.....23
- «Η Ελλάδα της Ευρώπης ή η Ευρώπη της
Ελλάδος» του *Σταύρου Δερματά*.....24
- «Συνθηματικές γλώσσες περιοχών της Ηπείρου
με ιδιαίτερη αναφορά στα "ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΪΚΑ"
των Τζουμέρκων, δηλαδή στη συνθηματική
γλώσσα των ραφτάδων των Σχωρέτσανων
των Τζουμέρκων»
της *Νίχης Ευαγγελίδου-Σκουρογιάννη*.....26
- «Επεξεργασμένα τρόφιμα» του *Γιώργου Βαγενά*...33
- «**Καρτποστάλ του 1910**»
του Δρος *Νικολάου Μπλέτσου*.....39
- «Το Δέλτα» του *Τ.Κ.*.....44
- Βιβλιοπαρουσίαση: «Τα μουσουλμανικά
βακούφια της πόλεως των Ιωαννίνων»
του *Κωνσταντίνου Κουλίδα*.....45
- Ο *Τάσος Πορφύρης* στο περιοδικό «Ο Σίυφος»...46
- «Τάτσης Αποστολίδης» του *Τάσου Πορφύρη*.....47
- «Ο δρόμος του φεγγαριού»
του *Νικηφόρου Βρεττάκου*.....56
- «Μια φωτογραφία με φεγγάρι,
μα ... αστυνομική ιστορία»
του *Λάζαρου Σακελλαρίου*.....58
- ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΕΣ-
ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ
του *Κώστα Αρ. Πύρρου* 62
Η φωτογραφία του εξώφυλλου
είναι του *Λάζαρου Σακελλαρίου*.

Το περιοδικό δέχεται για δημοσίευση πρωτότυπες ή από
μετάφραση ενυπόγραφες εργασίες. Η απόφαση για
δημοσίευσή τους παίρνεται από την Συντακτική Ομάδα.

Όλα τα ενυπόγραφα κείμενα που δημοσιεύονται στο
περιοδικό εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των
συγγραφέων.

Δέκα Χρόνια «ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ»

Πέρασε μία δεκαετία κι είμαστε ακόμη όρθιοι.

Με απώλειες, με θυσίες σε διάφορα μέτωπα, όχι όμως στον τομέα της ευθύνης και του αυτοσεβασμού.

Ίσως να μπορούσαν να γίνουν περισσότερα, σίγουρα υπήρξαν παραλήψεις, όμως η αγάπη και η εκτίμηση που περιβάλλει τους «ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ» δεν μας αφήνει περιθώρια ολιγωρίας.

Υπάρχουν πολλοί και με διάφορους τρόπους που μπορούν να βοηθήσουν. Επαναλαμβάνουμε για πολλοστή φορά την έκκληση και την ολόψυχη πρόσκλησή μας. Δεν πειράζει που οι καιροί φαίνονται αλλά και είναι δύσκολοι, έχουν όμως να προσκομίσουν ένα θαυμαστό έναυσμα συλλογικότητας και συντροφικότητας με την πραγματική, την ουσιαστική έννοια των όρων.

Ας το αξιοποιήσουμε κι ας ευχηθούμε να είμαστε γεροί και δυνατοί, όρθιοι στον «ντορό» που σημάδεψαν οι αείμνηστοι αδελφοί Ζωσιμάδες.

Η Συντακτική Επιτροπή

Ιούλιος 2012

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Το παρακάτω κείμενο προέρχεται από την αγγλική εφημερίδα THE GUARDIAN και αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ στις 12-05-2012.)

Την άποψη ότι η απόλυτη κυριαρχία του αποφοίτου ιδιωτικών σχολείων στην κοινωνία είναι «ηθικά αδικαιολόγητη», εξέφρασε ο Υπουργός Παιδείας της Βρετανίας Μάικλ Γκόουβ. Ο Συντηρητικός πολιτικός, μάλιστα, δεν δίστασε να χαρακτηρίσει «βαθύτατο πρόβλημα» της χώρας το γεγονός ότι οι απόφοιτοι ιδιωτικών σχολείων καταλαμβάνουν τη συντριπτική πλειονότητα των θέσεων ισχύος στις επιχειρήσεις, στην πολιτική, στα μέσα ενημέρωσης, στις τέχνες, ακόμα και στον αθλητισμό. Κατά τον κ. Γκόουβ, η αντιμετώπιση του ζητήματος επιβάλλει τη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων, σε διαφορετική περίπτωση η Αγγλία θα εξακολουθήσει να είναι η χώρα εκείνη όπου οι ευνοημένοι θα παραμένουν ευνοημένοι και οι φτωχοί, φτωχοί.

Σημειώνεται ότι στη Βρετανία τα ιδιωτικά σχολεία χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τα «δημόσια» (public schools) και τα «ανεξάρτητα» (independent schools). Τα «δημόσια» σχολεία είναι επί της ουσίας και ανεξάρτητα, αλλά τα ανεξάρτητα σχολεία δεν είναι απαραίτητα και δημόσια. Τόσο στο ένα όσο και στο άλλο σχολείο οι γονείς πρέπει να καταβάλλουν δίδακτρα, πλην όμως τα «ανεξάρτητα» μπορούν να λειτουργήσουν εκτός της εκπαιδευτικής εγκυκλίου της κυβέρνησης. Τα καλά «δημόσια σχολεία», όπως το Ίτον και το Χάρουο, έχουν μεγαλύτερο κύρος και προαπαιτούν σαφώς υψηλότερα δίδακτρα. Το 93% των νεαρών Βρετανών πηγαίνει, ωστόσο, σε κρατικά σχολεία, τα οποία είναι δωρεάν.

«Στο σημερινό υπουργικό συμβούλιο, η πλειοψηφία των μελών, συμπεριλαμβανομένου του εαυτού μου, φοίτησε σε ανεξάρτητα σχολεία», αποκάλυψε ο κ. Γκόουβ, μιλώντας σε ομάδα διευθυντών ανεξάρτητων σχολείων στο Μπράιτον. «Στα έδρανα των δικαστηρίων μας, στις ιατρικές σχολές και στις 100 ισχυρότερες εταιρείες του χρηματιστηρίου του Λονδίνου τα ιδιωτικά σχολεία αντιπροσωπεύονται, για να το θέσω κομψά, κάτι παραπάνω από επαρκώς», συνέχισε. Ο κ. Γκόουβ δεν παρέλειψε να παραθέσει στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία, ενώ μόλις το 7% των Βρετανών φοιτά σε ιδιωτικά σχολεία, το 50% των αθλητών που κέρδισαν χρυσά μετάλλια στους προηγούμενους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν απόφοιτοι ιδιωτικών σχολείων. «Ακόμα και η ποπ μουσική

κατακλύζεται από αποφοίτους ιδιωτικών σχολείων, όπως ο Κρις Μάρτιν των Coldplay και ο Τομ Τσάπλιν των Keane».

Κατά τον κ. Γκόουβ, η κατάσταση αυτή είναι όχι μόνο ασυμβίβαστη μ' όσους πιστεύουν στην κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά κρύβει και σοβαρούς κινδύνους για το μέλλον της χώρας. «Η Βρετανία αχρηστεύει το σημαντικότερο της κεφάλαιο, τα παιδιά της, και αυτό διότι δεν συμβάλλει ώστε αυτά να αναδείξουν μαζικά τα ταλέντα τους», κατέληξε.

Σχόλιο σχετικό με το άρθρο της εφημερίδας GUARDIAN για την κυριαρχία των αποφοίτων ιδιωτικών σχολείων στη Βρετανία.

Διαβάζοντας το κείμενο του άρθρου, εύκολα κανείς βγάζει το συμπέρασμα ότι ακόμα και στη Βρετανία όπου τα ιδιωτικά σχολεία έχουν παράδοση αιώνων, υπάρχει προβληματισμός και αναζητούνται τρόποι για την ενδυνάμωση της δημόσιας παιδείας.

Επομένως το αίτημα του Συλλόγου μας για την επαναλειτουργία της Ζωσιμαίας Σχολής ως Δημόσιο Πρότυπο Σχολείο παραμένει ΠΑΝΤΑ επίκαιρο και θα πρέπει να συνεχίσουμε τις προσπάθειες για την επίτευξη του στόχου μας. Αν δε κάποιος ανατρέξει στην επετηρίδα του Συλλόγου μας θα δει ότι η πλειονότητα των αποφοίτων της Ζωσιμαίας Σχολής κυριαρχούν στη πολιτική, στις επιστήμες, στις τέχνες και στον επιχειρηματικό τομέα. Οι περισσότεροι δε από αυτούς είναι παιδιά από φτωχές οικογένειες και οικογένειες μισθωτών. Αυτή είναι, κατά την άποψή μου, η μεγαλύτερη προσφορά της Ζωσιμαίας στην κοινωνία.

Γιώργος Βαγενάς,
Χημικός ΓΧΚ,
Πρόεδρος Τμήματος Ιωαννίνων.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΟΜΙΛΙΑΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ ΣΤΗ ΣΤΟΚΧΟΛΜΗ

«Αγαπητοί φίλοι,

περίμενα πρώτα να τελειώσουν οι επίσημες γιορτές που προβλέπει η "Εβδομάδα Νόμπελ" και ύστερα να 'ρθω σ' επαφή μαζί σας. Το έκανα γιατί ήθελα να νιώθω ξένοιαστος και ξεκούραστος. Ξεκούραστος βέβαια δεν είμαι. Χρειάστηκε να βάλω τα δυνατά μου για να τα βγάλω πέρα με τις απαιτήσεις της δημοσιότητας, τις συνεντεύξεις και τις τηλεοράσεις. Αλλά ένιωθα κάθε στιγμή ότι δεν εκπροσωπούσα το ταπεινό μου άτομο αλλά ολόκληρη τη χώρα μου. Κι έπρεπε να την βγάλω απροσπρόσωπη. Δεν ξέρω αν το κατάφερα. Δεν είμαι καμωμένος για τέτοια. Για τιμές και για δόξες. Τη ζωή μου την πέρασα κλεισμένος μέσα σε 50 τετραγωνικά (μέτρα), παλεύοντας με τη γλώσσα. Επειδή αυτό είναι στο βάθος ή ποίηση: μια πάλη συνεχής με τη γλώσσα. Τη γλώσσα την ελληνική που είναι η πιο παλιά και η πιο πλούσια γλώσσα του κόσμου. Ότι και να πει ένας ποιητής, μικρό ή μεγάλο, σημαντικό ή ασήμαντο, δεν φέρνει αποτέλεσμα, θέλω να πω δεν γίνεται ποίηση αν δεν περάσει από την κρησάρα της γλώσσας, αν δεν φτάσει στην όσο γίνεται πιο τέλεια έκφραση. Ακόμα και οι πιο μεγάλες ιδέες, οι πιο ευγενικές, οι πιο επαναστατικές, παραμένουν σκέτα άρθρα εάν δεν καταφέρει ο τεχνίτης να ταιριάζει σωστά τα λόγια του. Μόνον τότε μπορεί ένας στίχος να φτάσει στα χείλια των πολλών, να γίνει κτήμα τους. Μόνον τότε μπορεί να 'ρθει και ο συνθέτης να βάλει μουσική, να γίνουν οι στίχοι τραγούδι. Και για ένα τραγούδι ζούμε, στο βάθος, όλοι μας. Το τραγούδι που λέει τους καϊμούς και τους πόθους του καθενός μας. Τόσο είναι αλήθεια ότι το μεγαλείο και η ταπεινοσύνη πάνε μαζί, ταιριάζουν.

Ταπεινά εργάστηκα σ' όλη μου τη ζωή. Και η μόνη ανταμοιβή που γνώρισα πριν από τη σημερινή, ήταν ν' ακούσω τους συμπατριώτες μου να με τραγουδούν. Να τραγουδούν το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ που μου χρειάστηκε τεσσάρων χρόνων μοναξιά και αδιάπτωτη προσπάθεια, για να το τελειώσω. Δεν το λέω για να περηφανευτώ. Δεν έρχομαι σήμερα για να σας κάνω τον σπουδαίο. Κανείς δεν είναι σπουδαίος από εμάς. Από εμάς, άλλος κάνει τη δουλειά του σωστά κι άλλος δεν την κάνει.

Αυτό είναι όλο. Όμως θέλω να μάθετε, όπως το έμαθα κι εγώ στα 68 μου χρόνια: μόνον αν κάνεις σωστά τη δουλειά σου, ο κόπος δεν θα πάει χαμένος.

Ξέρω, μαντεύω, ότι πολλοί από εσάς περίμεναν άλλα πράγματα από εμένα. Τους ζητώ συγγνώμη που δεν θα τους ικανοποιήσω. Αν είχα το ταλέντο του ομηλήτη, του δάσκαλου, του ηγέτη, θα είχα ίσως αφιερωθεί στην πολιτική. Τώρα δεν είμαι παρά ένας γραφιάς που πιστεύει σε ορισμένα πράγματα. Κι αυτά τα πράγματα θέλει να τα γνωρίσει και στους άλλους, να τα βγάλει από μέσα του, να τα κάνει έργο.

Εμένα μου έλαχε ν' αγαπήσω τον τόπο μου όπως τον αγαπάτε κι εσείς. Να τι είναι που μας ενώνει απόψε όλους εδώ πέρα. Η αγάπη μας για την Ελλάδα.

Βέβαια, υπάρχουν πολλοί τρόποι ν' αγαπά ένας λαός τη χώρα του. Αλλά για τον ποιητή, πιστεύω, υπάρχει μόνον ένας: ν' ανήκει σ' ολόκληρο το λαό του. Πάνω από τις διαιρέσεις και τις διχόνοιες, ο ποιητής να στέκει και ν' αγαπά όλον τον λαό του, ν' ανήκει, το ξαναλέω, σ' όλο τον λαό του. Δεν γίνεται αλλιώς.

Η πατρίδα είναι μία. Ο καθένας στον τομέα του ας έρθει και ας κάνει κάτι, όπως αυτός το νομίζει καλύτερα. Όμως ο πνευματικός άνθρωπος βλέπει το σύνολο. Θέλω να πιστεύω πως ίσως κι ο ξενιτεμένος, το ίδιο. Για εμάς η Ελλάδα είναι αυτές οι στεριές οι καμένες στον ήλιο κι αυτά τα γαλάζια πέλαγα με τους αφρούς των κυμάτων. Είναι οι μελαχρινές ή κασιτανόξανθες κοπέλλες, είναι τ' άσπρα σπιτάκια τ' αβυσστωμένα και τα ταβερνάκια και τα τραγούδια τις νύχτες με το φεγγάρι πλάι στην ακροθαλασσιά ή κάτω από κάποιο πλατάνι. Είναι οι πατεράδες μας κι οι παππούδες μας με το τουφέκι στο χέρι, αυτοί που λευτερώσανε την πατρίδα μας και πιο πίσω, πιο παλιά, όλοι μας οι πρόγονοι που κι αυτοί ένα μονάχα είχανε στο νου τους -όπως κι εμείς σήμερα: τον αγώνα για τη λευτεριά.

Είτε ένας Γάλλος ποιητής, ο Ρεμπώ, πως η πράξη για τον ποιητή είναι ο λόγος του. Κι είχε δίκαιο. Αυτό έκανε ο Σολωμός, που για να γράψει το αθάνατο ποίημα του "Ελευθεροί Πολιορκημένοι", έσωσε και παράδωσε στη φυλετική μας μνήμη το Μεσολόγγι και τους αγώνες του. Αυτό έκαναν ο Παλαμιάς, ο Σικελιανός, ο Σεφέρης. Στα φτωχά μου μέτρα το ίδιο πάσχισα να κάνω κι εγώ. Πάσχισα να κλείσω μέσα στην ψυχή μου, την ψυχή όλου του ελληνικού λαού. Να δω πόσο μοιάζανε όλοι οι αγώνες του, από την αρχαία εποχή ίσαμε σήμερα, για το δίκαιο και για τη λευτεριά. Κι αυτό θα κάνω όσα χρόνια μου δώσει ο Θεός να ζήσω. Αυτή είναι η πράξη μου. Και το γεγονός ότι έφτασαν να την αναγνωρίσουν οι ξένοι, είναι μια νίκη. Όχι δική μου νίκη. Δική σας. Γι' αυτό σας ευχαριστώ. Κι αν μου το συγχωρείτε να σας δώσω μια γνώμη - ακούστε την: όσο καλά κι αν ζείτε σ' αυτή τη φιλόξενη, την ευγενική χώρα, όσο κι αν νιώθετε καλά και στεριώνετε, και κάνετε οικογένεια - μην ξεχνάτε την πατρίδα μας, και προ παντός, τη γλώσσα μας. Πρέπει να 'σαστε περιήφανοι, να 'μαστε όλοι περιήφανοι, εμείς και τα παιδιά μας για τη γλώσσα μας.

Είμαστε οι μόνοι σ' ολόκληρη την Ευρώπη που έχουμε το προνόμιο να λέμε τον ουρανό "ουρανό" και τη θάλασσα "θάλασσα" όπως την έλεγαν ο Όμηρος και ο Πλάτωνας πριν δυόμισι χιλιάδες χρόνια. Δεν είναι λίγο αυτό. Η γλώσσα δεν είναι μόνον ένα μέσον επικοινωνίας. Κουβαλάει την ψυχή του λαού μας κι όλη του την ιστορία και όλη του την ευγένεια. Χαίρομαι κι αυτή τη στιγμή που σας μιλάω σ' αυτή τη γλώσσα και σας χαιρετώ, σας αποχαιρετώ μάλλον, αφού η στιγμή έφτασε να φύγω.

Όμως ένα κομμάτι της ψυχής μου σας το αφήνω μαζί μ' ένα μεγάλο ευχαριστώ που με ακούσατε.

Μακάρι να μπορούσε να σας μείνει, να το κρατήσετε, σαν ένα μικρό φυλαχτό από την πατρίδα»

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας που σε προηγούμενο τεύχος μας αναγγείλαμε, της σχετιζόμενης με το λαμπρό έργο και παράδειγμα των ευεργετών, νομίζω ότι αξίζει να μεταφέρουμε εδώ σήμερα το κείμενο του γνωστού δικηγόρου Ιωαννίνων, πρώην προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου Κόνιτσας και δραστήριου πατριώτη Βασίλη Τσιαλιαμάνη, το οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε στο αξιόλογο περιοδικό ΚΟΝΙΤΣΑ, που διευθύνει ο μαχητής Σ. Τουφίδης.

Η ιδιαιτερότητα της υποδειγματικής ζωής και του ήθους των αδελφών Λιάπα σύγκειται στο γεγονός ότι η ευεργετική τους χειρονομία, ανάλογη από πολλές απόψεις με των παλαιών ευεργετών, πραγματοποιήθηκε στις μέρες μας, δηλαδή σε «χρόνια χυδαίας χλιδής με «αξιακό» φορτίο την ατομοκρατία και τον εγωκεντρισμό ...» όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Βασίλης Τσιαλιαμάνης.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι θα αποτελέσουν φωτεινό παράδειγμα όχι τόσο για τους διαθέτοντες από το «υστέρημά τους», όπως οι Κονιτσιώτισες αδελφές Λιάπα, αλλά κυρίως για τους, κατά την επικρατήσασα έκφραση, «έχοντες και κατέχοντες».

Κ.Α.Π.

Οι Κονιτσιώτισες αδελφές Αναστασία Λιάπα και Εριφύλη Λιάπα του Βασίλη Τσιαλιαμάνη, δικηγόρου

Στις 14-1-2012 πέθανε στην Αθήνα, όπου ζούσε, η Εριφύλη Λιάπα. Είχε γεννηθεί στην Κόνιτσα πριν από 88 χρόνια. Το σπίτι των «Λιαπαίων» βρισκόταν κοντά στον σημερινό δεύτερο δημοτικό σχολείο, προς την πλευρά του λάκκου «του Καμάνα», όπως μου είπε ο σχεδόν αιωνόβιος κατοικονισιώτης Σωτήρης Ευαγγέλου. Διέθεταν και οικόπεδο, «του Λιάπα», κάτω ακριβώς από το σπίτι του μακαρίτη παππού μου Νικολάου Τσιαλιαμάνη, που πούλησαν πριν αρκετά χρόνια. Μικρές, η Εριφύλη και η αδελφή της Αναστασία με τους γονείς τους έφυγαν από την Κόνιτσα και εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα την δεκαετία του 1930. Είχαν επισκεφθεί την Κόνιτσα μεταπολεμικά, μόνο μια φορά, για να παρευρεθούν σε γάμο συγγενικού τους προσώπου.

Η Εριφύλη ήταν ράπτρια και η αδελφή της Αναστασία εργαζόταν σε εργοστάσιο. Με τις οικονομίες τους αγόρασαν οικόπεδο και έκτισαν, και με την βοήθεια θείου των, σπίτι στην περιοχή της Ηλιούπολης, κοντά στην λεωφόρο Βουλιαγμένης, αποτελούμενο από υπόγειο, ισόγειο και πρώτο όροφο. Η Εριφύλη έμεινε ανύπαντρη. Η αδελφή της Αναστασία ήταν παντρεμένη αλλά άτεκνη. Η Αναστασία πέθανε το 2004, είχε προηγηθεί δε ο

Η Αναστασία Λιάπα την ημέρα του γάμου της.

θάνατος του άνδρα της.

Οι αδελφές Λιάπα είχαν αναδεχθεί (η αναδοχή είναι θεσμός παραπλήσιος με την υιοθεσία) εγκαταλειμμένο βρέφος από το Βρεφοκομείο της Αθήνας, τον Αντώνη. Μεγαλώνοντας ο Αντώνης παρουσίασε πρόβλημα νοητικής υστέρησης, αλλά αμφοτέρως οι αδελφές τον υπεραγαπούσαν και φρόντισαν την ανατροφή του υπό τις καλύτερες συνθήκες, θυσιάζοντας τον εαυτό τους. Όταν δεν μπορούσαν, λόγω ηλικίας και ασθενειών, να προσφέρουν στον «Αντώνη τους» τίποτε παραπάνω, ανέθεσαν, με μεγάλη λύπη, την ζωή του σε ίδρυμα, διατηρώντας μητρική επαφή μαζί του. Η Αναστασία και η Εριφύλη με ταυτόχρονες διαθήκες άφησαν ολόκληρη την περιουσία τους, το προαναφερθέν σπίτι, στο Δήμο Κόνιτσας με την υποχρέωση να προσφέρει «Στέγη» σε παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Στην θητεία μου 2007-2010, ως πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Κόνιτσας, επισκέφθηκα δύο φορές την Εριφύλη Λιάπα στην Ηλιούπολη, το 2008 και το 2009, διότι επέμεινε ότι πλησίαζε ο θάνατός της και ήθελε να μου δώσει τις τελευταίες εντολές για την εκτέλεση της διαθήκης της. Και τις δύο φορές η ηλικιωμένη, ασθενική και ανάπηρη (βάδιζε με βοηθητικό «πι») Εριφύλη μου εξιστόρησε επί ώρες την ζωή της με επίκεντρο το μέγαλωμα του Αντώνη και εξέφραζε την βαθιά δυσσαρέσκειά της για την ανυπαρξία κρατικής πρόνοιας στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ήθελε να λειτουργήσει στην Κόνιτσα ένα πρότυπο «Σπίτι» για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες εντελώς διαφορετικό, που θα σέβεται την αξιοπρέπειά τους. Στην δεύτερη επίσκεψή μου ενθουσιασμένη μου παρέδωσε και τα κλειδιά του σπιτιού της.

Μετά τον θάνατο της αδελφής της η οικονομικά αδύνατη αλλά φιλόνηρωτη Εριφύλη, μη υπολογίζοντας τις δικές της ανάγκες, θέλησε να βοηθήσει και το Βρεφοκομείο της Αθήνας δίδοντας σ' αυτό όλες τις οικονομίες, δικές της και της αδελφής της, περισσότερα από 100.000 ευρώ. Με την ανιδιοτελή βοήθεια και τις συνεχείς παραστάσεις προς τους αρμοδίους του Δήμου της Αθήνας του συμπατριώτη μας στην Αθήνα δικηγόρου Κώστα

Η Εριφύλη Λιάπα σε διάφορες ηλικίες.

Πύργου και των συνεργατών του κατορθώθηκε το Βρεφοκομείο να της παρέχει, ως αντίδωρο, μικρή μηνιαία οικονομική βοήθεια για τα προς το ζην, διότι δεν ελάμβανε καμιά σύνταξη. Παρά την δυσκολότατη οικονομική της κατάσταση, που είχε σαν αποτέλεσμα να μην μπορεί να πληρώνει οικιακή βοηθό, ούτε για μια στιγμή δεν σκέφθηκε να αλλάξει την διαθήκη -δωρεά προς τον Δήμο Κόνιτσας και να αναλώσει για τις πιεστικές καθημερινές βιοτικές ανάγκες της την περιουσία της. Ζούσε με το όραμα να ιδρυθεί στην Κόνιτσα «Στέγη» προστασίας των παιδιών με ειδικές ανάγκες, βιώνοντας στην ζωή της την περιπέτεια του Αντώνη «της» που αγαπούσε περισσότερο από φυσική μητέρα.

Η Εριφύλη Λιάπα τους τελευταίους μήνες έζησε στο σπίτι της φιλόστοργης συγγενούς της Βασιλικής-Ουρανίας Καλουδάκη, όπου και πέθανε.

Σε χρόνια χυδαίας γλιδής με «αξιακό» φορτίο την ατομοκρατία και τον εγωκεντρισμό θαυμάζει κανείς τις δύο μεροκαματιάρισες Κονιτωίτισες αδελφές, την εργάτρια εργουστασίου Αναστασία και την ράπτρια Εριφύλη, που αποταμίευσαν τα μεροκάματά τους για να τα δώσουν στο Βρεφοκομείο, που έζησαν για να υπηρετήσουν ένα εγκαταλειμμένο παιδί με διανοητική υστέρηση, τον Αντώνη, που απέκτησαν περιουσία για να την δωρίσουν στον γενέθλιο Δήμο Κόνιτσας υπέρ ευγενικού σκοπού. Ταγμένες μέχρι το θάνατό τους στο καθήκον να υπηρετούν τον συνάνθρωπο. Άλλάξαν τον περίγυρό τους με την αλληλεγγύη τους.

Αναστασίας Λιάπα και Εριφύλης Λιάπα, ευεργετισσών, αιωνία η μνήμη.

Γιάννενα 3-5-2012

Καλαρρούτες
οι απαρχές της αργυροχοΐας
και οι περιώνυμοι τεχνίτες του ασημιού
Απόστολος Κατσιόης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Απόφοιτος Ζωσιμαίας Σχολής

Η κατασκευή και εμπορία ειδών αργυροχοΐας στην Ελλάδα -τόσο από το ευρύ κοινό, όσο και από τους ειδικούς μελετητές -είναι ταυτισμένη με την πόλη των Ιωαννίνων και τους ασημουργούς της. Το ίδιο θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς και για το αντίστροφο: Γιάννενα και ασημουργία είναι συνώνυμες λέξεις. Ασφαλώς και κατά τεκμήριο ισχύουν και τα δύο. Η πόλη των Ιωαννίνων, γεωγραφικό, οικονομικό, εμπορικό, πνευματικό και πολιτισμικό κέντρο του ευρύτερου χώρου της Ηπείρου, ανέπτυξε ιδίως κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και μέχρι τις ημέρες μας, εξαιρετική δραστηριότητα στους τομείς επεξεργασίας πρώτων υλών, κατασκευής και εμπορίας αγαθών. Η ανάπτυξη αυτή συνδέεται με την παρουσία ταλαντούχων τεχνιτών και την ίδρυση και λειτουργία ευάριθμων επαγγελματικών συντεχνιών. Υποδηματοποιοί, χτίστες, αρτοποιοί, γουναράδες, ραφτάδες, κεντητάδες, χρυσοί κ.ά., αποτελούσαν τα ισνάφια των Ιωαννίνων και συνέβαλαν τα μέγιστα στην οικονομική άνθιση της περιοχής.

Είναι γνωστό ότι η πλέον ονομαστή συντεχνία ήταν αυτή των ασημιτζήδων- χρυσοκών, γεγονός που επιβεβαιώνεται και μέσα από την ιστορική συνέχεια. Η μακρόχρονη, τόσο έντονη και επιτυχημένη παρουσία της αργυροχοΐας στα Γιάννενα προφανώς ανάγεται σε παρελθοντικούς χρόνους και συνδέεται με συγκεκριμένες πηγές, πρόσωπα και καταστάσεις. Κατά κοινή ομολογία και τεκμηριωμένα οι απαρχές της ασημουργίας όχι μόνο για τα Γιάννενα αλλά και για ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο τοποθετούνται στο ιστορικό χωριό Καλαρρούτες, πατρίδα πολύ γνωστών και περιώνυμων ασημουργών, οι οποίοι δίδαξαν και διέδωσαν την τέχνη της επεξεργασίας του ασημιού στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Στα παρακάτω παρουσιάζεται συνοπτικά μέρος της ιστορίας των Καλαρρυντών και μέσω αυτού η επίδραση των καλαρρυντινών μαστόρων του ασημιού στην εξέλιξη της αργυροχοΐας.

Πανηγυρικός λόγος που εκφωνήθηκε από τον συγγραφέα στους Καλαρρούτες την 1η Ιουλίου 2012 για τον εορτασμό της 191ης επετείου της Επανάστασης των Καλαρρυντών.

Μερική άποψη Καλαρρυτών

Οι Καλαρρυτές

Στ' απότομα και απόκρημνα αντερείσματα των δυτικών πλευρών της Πίνδου, πάνω σε βράχους κοφτερούς και άγριους, πού κάνουν το ανέβασμα εξαιρετικά δύσκολο κι επικίνδυνο, βρίσκεται σκαρφαλωμένο το χωριό των Καλαρρυτών. Αυτό είναι το σκηνικό στο οποίο εγκαταστάθηκαν, έζησαν, έδρασαν, δημιούργησαν και σε ορισμένους τομείς μεγαλούργησαν οι συγχωριανοί προγονοί μας. Ο αείμνηστος ιστορικός Σπυρίδων Λάμπρος περιγράφοντας τη θέση και αναφερόμενος στην ιστορία και τη ζωή των Καλαρρυτών γράφει:

Η κομόπολις αυτή [των Καλαριτών] ηρίθμει το 1815 περί τας διακοσίας οικογενείας εγκατεστημένας εν θέσει αρμοδιωτέρα μάλλον εις φωλεάς αετών και γυπών παρά εις φιλησύχους και καλλιτεχνικούς κατοίκους, διακρινόμενους δια τας τέχνας αυτών και την φιλονομίαν. Αλλ' ή απομόνωσις εκείνη εν τόπω ούτως οχρρού εκ φύσεως ανέπτυξε παρ' αυτοίς το αίσθημα της ανεξαρτησίας και η ασφάλεια, ως αγαθόν καρπόν, το της φιλοπονίας και μελέτης.

Πάνω στους βράχους τους σκαλωμένοι επί αιώνες οι Καλαρρυτινοί, βόσκουν τα ζώα τους, απολαμβάνουν το φαράγγι και το ορμητικό ποτάμι που κυλάει μέσα σε αυτό. Η άγρια ομορφιά του τοπίου τούς κάνει απρόσιτους, μοναχικούς, αλλά σίγουρα σφυρηλατεί και την άμεση και ζωντανή σχέση τους με τη φύση. Τους χειμώνες, οι Καλαρρυτινοί

κατεβαίνουν με τα κοπάδια τους να ξεχειμάσουν στον γειτονικό Θεσσαλικό κάμπο για να μπορέσουν, την άνοιξη, να κατεβάσουν στις αγορές του Αμβρακικού τα προϊόντα τους, τυρί, μαλλί, δέρματα.

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας και ενώ δεν υφίσταται ελληνικό κράτος, τα προνόμια που είχαν αποδοθεί σ' αυτούς από τους Τούρκους εξασφαλίζουν στους κατοίκους ποιότητα ζωής και ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην πύκνωση του πληθυσμού και τη μετατροπή-αναβάθμιση του δευτερογενούς τομέα παραγωγής από οικοτεχνία σε βιοτεχνία.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι Καλαρρύτες γνωρίζουν τη μεγαλύτερη, μια πρωτοφανή για τα ελληνικά δεδομένα και τις συγκυρίες της εποχής, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη.

Εξιστορεί και πάλι ο συμπατριώτης μας Σπ. Λάμπρος:

Το κατ' αρχάς οι κάτοικοι ήσαν ποιμενικοί, και αυτοί κατεβίβαζον εις τας αγοράς του Αμβρακικού κόλπου τα προϊόντα των γειτονικών ορέων παρ' αυτών δε ηγόραζε και αυτή η Γαλλία τα δέρματα. Αλλά, μη περιορισθέντες εις τούτο, βαθμηδόν ήσαντο και της υφαντικής, εξάγοντες και εις το εξωτερικό τα έργα των χειρών των η δε φιλοπονία και οικονομία αυτών επέφερε το θαυμάσιον αποτέλεσμα του εκτάκτου πλουτισμού των, και εντός ημίσεως αιώνος, από του 1810 και εξής οι Καλαρρυτιώται, ιδρυτές περιφημων ανά τον κόσμο εμπορικών οίκων, κατέλαβον, ως δια νέων αποικιών, τας ακτάς της Μεσογείου.

Αλλ' οι καλαρρυτινοί έμποροι και ιδιοκτήτες των μεγάλων οίκων δεν περιορίζονταν στην ενασχόληση με τις οικονομικές υποθέσεις και την αύξηση των χρηματικών τους αποθεμάτων. Αποκόμιζαν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους μορφωτικά και καλλιτεχνικά αγαθά, τα οποία μαζί με τα υλικά θα τα μεταφέρουν και τα αποθέσουν στη γενέτειρά τους. Προστατεύουν με κάθε τρόπο τα γράμματα, τις τέχνες και προσφέρουν στην κοινωνία του τόπου τους.

Οι περιηγητές W. Leak και F. Rouquerville, οι οποίοι επισκέφθηκαν την κοινότητα στις αρχές του 19ου αιώνα, αποτύπωσαν στα περιηγητικά τους κείμενα την ευνομία, τον πολιτισμό, τις ωραίες οικοδομές, την ακμή του εμπορίου, τους μορφωμένους ανθρώπους, που μιλούσαν ξένες γλώσσες και γνώριζαν τις τιμές των χρηματιστηρίων των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, καθώς και την ύπαρξη βιβλιοθηκών με αρχαία συγγράμματα και βιβλία στη γαλλική και ιταλική γλώσσα.

Εκτός όμως από το εμπόριο, οι δραστήριοι αυτοί άνθρωποι, θα μάθουν να καλλιεργούν και τις τέχνες. Μυήθηκαν στη ραπτική, στην υφαντική τέχνη, στη χρυσοκεντητική, έγιναν υπέροχοι τεχνίτες. Ο χώρος όμως όπου πραγματικά θαυματουργήσαν οι Καλαρρυτινοί ήταν η ασημουργία. Η επεξεργασία του ασημιού στον τόπο αυτό έφτασε σε τέτοιο

σημείο τελειότητας και ακμής, ώστε μπορούμε να πούμε, ότι σε καλαρρυτινά εργαστήρια κι από Καλαρρυτινούς χρυσιικούς, έγιναν τα διασημότερα αργυροχοϊκά έργα της νεώτερης Ελλάδας.

Η φήμη των καλαρρυτινών ασημουργών ξαπλώνεται παντού στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Ο γνωστός σε όλους μας Αθανάσιος Τζημούρης φτάνει στο αξίωμα του αρχιχρυσοχόου του Αλή Πασά και ανακηρύσσεται σε περιώνυμο δάσκαλο της αργυρογλυπτικής. Ποιος γνωρίζει πράγματι πόσα από τα κοσμήματα που φόρεσαν η Κυρά Βασιλική και η Κυρά Φροσύνη ήταν έργα "δια χειρός Αθανασίου Τζημούρη";

1821: Η ΑΣΗΜΟΥΡΓΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Έτσι λοιπόν πορεύονται στο χρόνο οι καλαρρυτινοί εργαζόμενοι σκληρά και δημιουργώντας. Μέχρι Το 1820 οι Καλαρρύτες ανθούν και προκόβουν. Όχι όμως για πολύ. Ένα χρόνο αργότερα, το καλοκαίρι του 1821, οι Τουρκαλβανοί με αρχηγό τον Ιμπραήμ Πρεμέτη θα καταστρέψουν Καλαρρύτες και Συρράκο μετά από την ατυχή εξέλιξη της επανάστασης. Οι προνομακοί πληθυσμοί θα μετατραπούν σε πρόσφυγες. Οι καλλιτέχνες, άστεγοι, με τα εργαλεία τους σ' ένα δισάκι, θα αναζητήσουν έναν τόπο για να σταθούν, για να μορφοποιήσουν την έμπνευσή τους, να εμποδίσουν το θάνατο της τέχνης.

Ο χώρος στον οποίο θα διαπρέψουν μετά το 1821 οι ξεριζωμένοι αυτοί Ηπειρώτες είναι τα Επτάνησα. Οι περισσότερες από τις οικογένειες των καλαρρυτινών ασημουργών, θα καταφύγουν κυρίως στη Ζάκυνθο, ενώ μερικές οικογένειες θα μετοικήσουν και στην Κέρκυρα.

Καλαρρυτιώτικη ζώνη παραδοσιακής τεχνικής.

Με τον ερχομό τους θα φέρουν την ανανέωση και την ακμή της τέχνης του ασημιού και του χρυσού. Όχι πως τα Εφτάνησα δεν είχαν χρυσοκούς. Από το 1668 ήταν δημιουργημένη η συντεχνία τους. Όμως έφτιαχναν έργα επηρεασμένα από τη Δύση και πραγματικά θαμπώθηκαν όταν μέσα στη ζωή τους εμφανίστηκε η λεπτή, συμμετρική τέχνη της Ηπείρου.

Σε αυτό το νησί λοιπόν, τη Ζάκυνθο, που φιλόξενα είχε δεχτεί τους Ηπειρώτες πρόσφυγες, πήγαν οι ασημοουργοί των Καλαρρυτών και εκεί διέπρεψαν οι Κοντοχρόνηδες, ο Κολίτσις, ο Βούλγαρης, ο Μπάφας, ο Τζημούρης, ο Χριστόδουλος Βαρσάμης ή Γκέρτζος, ο Κων. Στάθης κι άλλοι πολλοί, γνωστοί και άγνωστοι, που είναι αδύνατο να τους αναφέρουμε όλους ξεχωριστά.

Με το πέρασμα του καιρού οι Καλαρρυτινοί αργυροχρυσοχόοι δημιουργούν, ανάμεσα σε μια πραγματικά καλλιτεχνική άμιλλα, αληθινά έργα τέχνης, που εξακολουθούν να είναι μοναδικά και αξεπέραστα. Διάσημοι αισθητικοί και τεχνοκρίτες, Έλληνες και ξένοι, εκφράζονται με λόγια ενθουσιαστικά για την ασύγκριτη επιδεξιότητα των Καλαρρυτινών πρωτομαστόρων του ασημιού και του χρυσαφιού, και ιδιαίτερα του Γεωργίου Διαμαντή Μπάφα και του Αθανασίου Νικ. Τζημούρη, που πέρασαν με τη τέχνη τους στην ιστορία. Και για το λόγο αυτό, παρόλο που δεν θέλουμε να αδικήσουμε τους υπόλοιπους συντοπίτες μας τεχνίτες του ασημιού, θα περιοριστούμε σήμερα σ' αυτούς τους δύο.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΖΗΜΟΥΡΗΣ ή ΤΣΙΜΟΥΡΗΣ

Ο Αθανάσιος **Τζημούρης**, όπως ο ίδιος υπέγραφε τα έργα του, εγκαταστάθηκε στη Ζάκυνθο στα 1821 και πέθανε εκεί στα 1823. Η χρονολογία γέννησής του στους Καλαρρύτες είναι άγνωστη. Δούλεψε ως αρχιχρυσικός του Αλή πασά και δάσκαλος της αργυροχοΐας. Τα κοσμικά του έργα είναι τελείως άγνωστα, ενώ από τα εκκλησιαστικά του σώζονται λίγα, δείγματα όμως εξαιρετικής τέχνης.

Σε δυο περιόδους χωρίζεται η εργασία του Τζημούρη. Στην ηπειρωτική και στη ζακυνθινή. Τα έργα της ηπειρωτικής περιόδου δεν είναι όλα γνωστά ως τώρα. Μνημονεύονται ιδιαίτερα τα Ευαγγέλιά του με τα αργυρόγλυπτα καλύμματα.

Υποστηρίζεται πως τα παλαιότερα δημιουργήματά του, ήταν και τα πιο σημαντικά. Γιατί ήταν φτιαγμένα από ειδικά καλούπια, τα κούνια, που ο καλλιτέχνης είχε όσο δούλευε στους Καλαρρύτες. Όμως τα καλούπια χάθηκαν ή θάφτηκαν από τον ίδιο κατά την αναχώρηση του από τους Καλαρρύτες, όπως αναφέρουν οι διηγήσεις των παλιών, κι οι σημερινοί μελετητές δεν έχουν δυνατότητα για σύγκριση. Επίσης δεν γνωρίζουμε ακριβώς πόσα και ποια είναι και τα μεταγενέστερα έργα του Τζημούρη

*Ευαγγέλιο Καλαρρυτών "δια χειρός Αθ. Τζημούρη".
(Από www.calarrytes.gr)*

γιατί πολλά από αυτά καταστράφηκαν στα Επτάνησα μετά το σεισμό και την πυρκαγιά του 1953. Σίγουρα, όπως η Πόπη Ζώρα υποστηρίζει, υπάρχουν 11 γνήσιες ενυπόγραφες σταχώσεις Ευαγγελίων του Α. Τζημούρη. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνεται και αυτή των Καλαρρυτών.

Όπως αναφέρθηκε είναι μετρημένα σήμερα και θεωρούνται αληθινά καλλιτεχνικά κειμήλια τα Ευαγγέλια με ασημένια ή επίχρυσα καλύμματα, πού βγήκαν από το χέρι του Τζημούρη. Οποσδήποτε, τα έντεκα μέχρι στιγμής εξακριβωμένα ευαγγελιοκαλύμματα, παλιότερο πρέπει να θεωρήσουμε αυτό πού σώζεται στους Καλαρρυτές, επιτρέπουν να σχηματίσουμε σαφή αντίληψη για την ποιότητα της δουλειάς, αλλά και για το εμπορικό δαιμόνιο του Τζημούρη. Ο μεγάλος αυτός Καλαρρυτινός συνέλαβε κι εξετέλεσε έναν τύπο σταχώσεως, πού με την εικονογραφική της σύνθεση και την εκτελεστική της τελειότητα εντυπωσίασε την εποχή της κι επηρέασε, όχι μόνο τη σύγχρονη, αλλά και τη μεταγενέστερη εκκλησιαστική ασημουργία.

Ο απόηχος της φήμης του Τζημούρη μένει ακόμη ζωντανός στη μνήμη των ασημουργών. Ο ίδιος θέλησε να μείνει μοναδικός, κι όπως λέει η παράδοση, έκρυσε ζηλότυπα τα μυστικά της τέχνης και της τεχνικής του. Τα περίφημα όμως έργα του ήθελε όχι μόνο να τα συνδέσει με το όνομά του αλλά και με τον τόπο κατασκευής τους, δηλ. το χωριό του τους Καλαρρυτές,

για αυτό και σκάλιζε πάντοτε στα ευαγγέλια, εν είδει υπογραφής, την πασίγνωστη φράση:

"εκατεσκευάσθη και κατασκευάζονται εν Καλαρρύτεις, χωρίον των Ιωαννίνων, δια χειρός Αθανασίου Νικολάου Τζημούρη".

Τα έργα του λοιπόν αυτά, αποτελούν αδιάψευστους και ζωντανούς, ευτυχώς εις το διηνεκές, μάρτυρες για το εξαιρετικό ταλέντο του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΜΠΑΦΑΣ (1784-1854)

Ο δεύτερος μεγάλος μάστορας του ασημιού ήταν ο Γεώργιος **Μπάφας**, γιος του Διαμαντή και της Αικατερίνης Τάλα, που γεννήθηκε στους Καλαρρύτες το 1784. Η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Ζάκυνθο από τα προεπαναστατικά χρόνια. Ο Γεώργιος έμαθε την τέχνη του τσιζέλλου (δηλ. του καλεμιού) από τον πατέρα του Διαμαντή, έναν άξιο και φημισμένο χρυσοχόο. Από τα πρώτα του έργα, και χωρίς καμιά εγκύκλια μόρφωση, έδειξε το μεγάλο ταλέντο με το οποίο ήταν προικισμένος. Ο Γεώργιος Μπάφας στηριζόμενος στην επιδεξιότητά του και αξιοποιώντας την εμπειρία του πατέρα του, τεχνούργησε στη Ζάκυνθο αληθινά αριστουργήματα, όπως καλύμματα ευαγγελίων, επενδύσεις ιερών εικόνων, δίσκους, αροφόρια, πολυελαίους, καντήλια, θυμιατήρια, κηροπήγια κ.ά.

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να περιγράψουμε το σύνολο του καταγεγραμμένου έργου του Μπάφα, γι αυτό θα παραμείνουμε και θα αναφερθούμε στη σύνθεση που πραγματικά τον έκανε πασίγνωστο και σ' αυτήν έδειξε όλο το μέγεθος της καλλιτεχνικής του υπόστασης. Πρόκειται για την ασημένια λάρνακα του Αγίου Διονυσίου, προστάτη και πολιούχου της Ζακύνθου, του νησιού που τον φιλοξένησε και στο οποίο άφησε και την τελευταία του πνοή. Εκεί θαυμάζεται πάντα η μεγάλη τέχνη του Μπάφα, με την αναπαράσταση της ζωής και της Κοιμήσεως του Αγίου.

Επ' αυτού ας ακούσουμε μια μοναδική μαρτυρία, πού διέσωσε, για τον άνθρωπο Μπάφα, και για την τέχνη του ο γνωστός λογοτέχνης και τεχνοκριτικός Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Ο ίδιος είχε γοητευθεί από τα αργυρόγλυπτα του Μπάφα και τα μελετούσε όταν ήταν Νομάρχης στη Ζάκυνθο :

«Όλος εξαιρετική φυσιογνωμία εις την εκκλησιαστικήν τέχνην της νήσου είναι ο αργυρογλύπτης Διαμαντής Μπάφας, ο ραφωδήσας τον βίον του Αγίου Διονυσίου επάνω εις άργυρο, Ηπειρώτης, κατελθών και αναδειχθείς εις την Ζάκυνθον».

Μάλιστα ο Παπαντωνίου συγκρίνει την τέχνη του Μπάφα με αυτή των ζωγράφων Ελ Γκρέκο και Κουρμπέ:

«...αδελφώνεται εις αυτάς τας τολμηράς γλυφάς η ευγένεια του Γκρέκο και ο ρεαλισμός του Κουρμπέ, ζωγραφιζόντων ταφήν, ώστε ο ιστορητής των θαυμάτων του αγίου ασφαλώς πρέπει να θεωρηθεί ως θαύμα,

Ασημένια Λάρνακα Αγ. Διονυσίου Ζακύνθου, έργο Γ. Δ. Μπάφα.

θαύμα Ελληνικόν. Τί άλλο παρά θαύμα είναι διότι ένας άνθρωπος ζήσας εις τους Καλαρρύτας, υπό τον τρόμον του Αλή Πασά, ένας Ηπειρώτης αγράμματος, κατώρθωσε να υψώσει την καλλιτεχνικήν του αντίληψιν εις την κορυφήν της Διεθνότητος, εις την πλέον γενικήν έννοια της τέχνης και να φαίνεται εις τα αργυρόγλυφά του ως το απόσταγμα ενός μεγάλου πολιτισμού . . .».

Η λάρνακα του Αγίου Διονυσίου, η μνημειώδης αυτή αργυρόγλυπτη σύνθεση, διαστάσεων 2 X 0,55 μ., φέρει την εξής επιγραφή που επιβεβαιώνει τον δημιουργό αλλά και μαρτυρεί για την καταγωγή του, την οποία ποτέ δεν λησμόνησε:

«Εις την διετίαν των Ευγενών Επιτρόπων κυρίου Φραντζέσκου Μοντζά, Γεωργίου Κομόντου και Νικολάου Κανδακίτη 1829. Δια χειρός Διαμαντή Μπάφα, Καλαρυτιότου».

Ας μη μας ξενίζει ότι ο δημιουργός αναφέρεται ως Διαμαντής. Ο Μπάφας συνήθιζε στις αργυρόγλυπτες συνθέσεις του να υπογράφει κάποτε - πράγμα περίεργο - με το όνομα του πατέρα του και μ' αυτό ήταν γνωστός σε όλους. Ίσως να ήταν ένας φόρος τιμής σ' αυτόν που του δίδαξε την αργυρογλυπτική.

Η φήμη πού κράτησε τον Τζημούρη ολοζώντανο στη μνήμη της μεταγενέστερης Ελλάδας, στάθηκε παράξενα φειδωλή για τον Γεώργιο Διαμαντή Μπάφα. Παρά το γεγονός ότι ο θρύλος και η σκιά της τέχνης του έπεσαν βαριά πάνω στην ασημουργία του νησιού, τόσο πού σήμερα αποδίδονται σ' αυτόν τα περισσότερα αργυροχοϊκά έργα της Ζακύνθου, ο

Λεπτομέρεια από τη Λάβνακα

Μπάφας δεν έφτασε τη φήμη του συμπατριώτη του. Ίσως έφταιξε σ' αυτό και το γεγονός ότι, καθώς φαίνεται, η δουλειά του Μπάφα δεν ξεπέρασε τα όρια της Επτανήσου.

Νομίζω όμως ότι ήλθε πλέον το πλήρωμα του χρόνου να αποκατασταθεί σε όλο της το μεγαλείο η φήμη όχι μόνο των επωνύμων καλαρρυτινών μαστόρων του ασημιού, αλλά και των δεκάδων ανωνύμων που πρόσφεραν στην τέχνη της αργυροχοΐας τα μέγιστα και μας άφησαν ενυπόγραφα ή ανυπόγραφα αριστουργήματα. Επίσης καιρός είναι να γίνει γνωστό τοις πάσι **ότι οι απαρχές της νεοελληνικής αργυροχοΐας τοποθετούνται γεωγραφικά στους ιστορικούς Καλαρρύτες.**

Η εξαγγελία της ίδρυσης μουσείου αργυροχοΐας στα Γιάννενα αποτελεί μια πρώτης τάξεως ευκαιρία. Καλό και πρέπον είναι το μουσείο αυτό να ολοκληρωθεί με τη δημιουργία ενός παραρτήματος στους Καλαρρύτες από τον ίδιο φορέα. Εάν δεν είναι εφικτό θεωρώ ότι η Πολιτεία έχει την υποχρέωση κι εμείς οι απανταχού Καλαρρυτιώτες επίσης, να καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια ώστε οι Καλαρρύτες να αποκτήσουν ένα μουσείο αργυροτεχνίας αφιερωμένο στις απαρχές της ασημοουργίας στους Καλαρρύτες και στους καλαρρυτινούς τεχνίτες του ασημιού. Θα αποτελούσε ελαχίστη ανταπόδοση και αντίδωρο από εμάς, τους απογόνους των μεγάλων ασημοουργών και οφειλόμενη αναγνώριση της προσφοράς τους στην τέχνη της ασημοουργίας και στη φήμη των Καλαρρυτινών.

**«ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΥΜΑΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ»
Έρνεστ Χέμινγουεϊ
Η Μικρασιατική Καταστροφή όπως την έζησε
και την κατέγραψε ο μεγάλος Νομπελίστας***

Ο Έρνεστ Χέμινγουεϊ το 1923.

«Το χειρότερο, είπε, ήταν οι γυναίκες με τα νεκρά παιδιά. Δε μπορούσαμε να τις πείσουμε να μας δώσουν τα πεθαμένα παιδιά τους. Είχαν τα παιδιά τους, νεκρά ακόμα και έξι μέρες, αλλά δεν τα εγκατέλειπαν. Δε μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Τελικά έπρεπε να τους τα πάρουμε με τη βία.» (Από τη συλλογή διηγημάτων του με το γενικό τίτλο «Στην προκυμαία της Σμύρνης»). Με τα παραπάνω λόγια κάποιος ήρωας του Χέμινγουεϊ, αξιωματούχος πολεμικού πλοίου των ΗΠΑ αγκυροβολημένου στη Σμύρνη, περιγράφει τη μεγάλη καταστροφή.

Το απόσπασμα είναι από το πρώτο λογοτεχνικό κείμενο που εξέδωσε ο αμερικανός συγγραφέας το 1925, μόλις 26 χρονών τότε, και με το οποίο άρχισε να αποκτά παγκόσμια φήμη. Πρόκειται

για τη συλλογή διηγημάτων του «Στην εποχή μας» (In Our Times), όπου το πρώτο του διήγημα, ουσιαστικά ο πρόλογος του βιβλίου, έχει τον τίτλο «Στην προκυμαία της Σμύρνης».

Όσο κι αν μιλάμε για διήγημα, ο συγγραφέας δεν γράφει από απλή φαντασία. Μόλις πριν τρία χρόνια ως πολεμικός ανταποκριτής της καναδικής εφημερίδας «Toronto Star» ο Χέμινγουεϊ είχε βρεθεί ως αυτόπτης μάρτυς στον τόπο της καταστροφής και την είχε περιγράψει σε μια σειρά άρθρων του, που εκδόθηκαν το 1985 σε βιβλίο με τον τίτλο: «Dateline: Toronto». Ως ανταποκριτής αυτής της εφημερίδας είχε ταξιδέψει από το Παρίσι στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλα μέρη της Τουρκίας στέλλοντας κατά την πορεία του τα άρθρα του στην καναδική εφημερίδα. Στην έκδοση της 20ής Οκτωβρίου 1922 γράφει: «Ο άντρας σκεπάζει με μια κουβέρτα την ετοιμόγεννη γυναίκα του πάνω στον αραμπά για την προφυλάξει από τη βροχή. Εκείνη είναι το μόνο πρόσωπο που βγάζει κάποιους ήχους [από τους πόνους της γέννας]. Η μικρή κόρη τους την κοιτάζει με τρόμο και βάζει τα κλάματα. Και η

---

* Σκέψεις και απόψεις του Χέμινγουεϊ που έχουν σταχυολογηθεί από το διαδίκτυο.

πομπή προχωρά. Δεν ξέρω πόσο χρόνο θα πάρει αυτό το γράμμα να φτάσει στο Τορόντο, αλλά όταν εσείς οι αναγνώστες της Σταρ το διαβάσετε να είστε σίγουροι ότι η ίδια τρομακτική, βάνουση πορεία ενός λαού που ξεριζώθηκε από τον τόπο του θα συνεχίζει να τρεκλίζει στον ατέλειωτο λασπωμένο δρόμο προς τη Μακεδονία».

Τα λόγια αυτά δεν είναι γραμμένα από κάποιον που πρώτη φορά αντικρίζει τη φρίκη του πολέμου. Ο νεαρός Χεμινγκουέι είχε ζητήσει να καταταγεί ως εθελοντής στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά δεν έγινε δεκτός λόγω της κακής όρασής του. Αυτό δεν τον εμπόδισε να γίνει εθελοντής νοσοκόμος, να τραυματιστεί σοβαρά δυο φορές στην Αυστρία και τελικά να αποσυρθεί αφού τιμήθηκε με το βραβείο ανδρείας. Κι αυτά πριν να βρεθεί στην Τουρκία ως πολεμικός ανταποκριτής της Toronto Star, μόλις 23 χρονών. Μέσα από το λογοτεχνικό του ταλέντο, που φανερώθηκε μέσα στα επόμενα χρόνια, ο συγγραφέας δίνει συγκλονιστικές περιγραφές μιας περιόδου που έχει σημαδέψει την ψυχή του Νεοέλληνα, μ' όλο που κοντεύει να περάσει σχεδόν ένας αιώνας από τότε. Σ' ένα από τα κείμενα αυτά, στο οποίο αναφερθήκαμε ήδη, «Στην προκυμαία της Σμύρνης», που θεωρείται αριστούργημα γραφής και διδάσκεται, καθώς είδαμε στο Ιντερνέτ, στους φοιτητές αγγλικής φιλολογίας σε πολλά πανεπιστήμια, γράφει: «Είχαμε ρητές εντολές να μην επέμβουμε, να μη βοηθήσουμε. Το πλοίο μας είχε τόση δύναμη που θα μπορούσαμε να βομβαρδίσουμε όλη τη Σμύρνη και να σταματήσουμε το μακελειό, αλλά η εντολή ήταν να μην κάνουμε τίποτα. Το παράξενο ήταν, είπε [ο υποτιθέμενος αξιωματούχος του αμερικάνικου πολεμικού που διηγείται την ιστορία], πώς ούρλιαζαν κάθε νύχτα τα μεσάνυχτα. Δεν ξέρω γιατί ούρλιαζαν αυτή την ώρα. Ήμασταν στο λιμάνι κι αυτές στην προκυμαία και τα μεσάνυχτα άρχιζαν να ουρλιάζουν. Στρέφαμε πάνω τους τους προβολείς και κι αυτές τότε σταματούσαν. ».

Ο Χεμινγκουέι ως πολεμικός ανταποκριτής είναι πιο σαφής. Ξέρει ότι 1.250.000 Έλληνες διώχτηκαν από τα σπίτια τους με την ανταλλαγή των πληθυσμών: «Ό,τι και να πει κανείς για το πρόβλημα των προσφύγων στην Ελλάδα δεν πρόκειται να είναι υπερβολή. Ένα φτωχό κράτος με μόλις 4 εκατομμύρια πληθυσμό πρέπει να φροντίσει για άλλο ένα τρίτο των κατοίκων. Και τα σπίτια που άφησαν οι Μουσουλμάνοι που έφυγαν δεν επαρκούν σε τίποτα, χώρια η διαφορά στο επίπεδο κουλτούρας που είχαν συνηθίσει οι Έλληνες στην Κωνσταντινούπολη».

Σε μια άλλη ανταπόκρισή του στη «Σταρ» γράφει: «Βρίσκομαι σε ένα άνετο τρένο, αλλά με τη φρίκη της εκκένωσης της Θράκης όλα μου φαίνονται απίστευτα. Έστειλα τηλεγράφημα στη «Σταρ» από την Αδριανούπολη. Δεν χρειάζεται να το επαναλάβω. Η εκκένωση συνεχίζεται.. Ψιχάλιζε. Στην άκρη του λασπόδρομου έβλεπα την ατέλειωτη πορεία της ανθρωποθάλασσας να κινείται αργά στην Αδριανούπολη και μετά να χωρίζεται σ' αυτούς που πήγαιναν στη Δυτική Θράκη και τη Μακεδονία. Δε μπορούσα να βγάλω από το νου μου τους άμοιρους ανθρώπους που βρίσκονταν στην πομπή γιατί είχα δει τρομερά

πράγματα σε μια μόνο μέρα. Η ξενοδόχισσα προσπάθησε να με παρηγορήσει με μια τρομερή τούρκικη παροιμία: «Δε φταίει μόνο το τσεκούρι, φταίει και το δέντρο». (Toronto Star, 14 Νοέμβρη 1922) «Η υποχώρηση του ελληνικού στρατού ήταν μια θλιβερή υπόθεση, αλλά δε χρειάζεται να κατηγορούμε γι' αυτό τον απλό Έλληνα φαντάρο. Ακόμα και όταν γινόταν εκκενώσεις περιοχών οι Έλληνες δρούσαν ως πραγματικοί στρατιώτες. Ο Κεμάλ θα είχε μεγάλο πρόβλημα αν ήταν να τους αντιμετωπίσει στη Θράκη.» Ο λοχαγός Wittal του Ινδικού Ιππικού, που βρισκόταν στην Ανατόλια ως παρατηρητής κατά τη διάρκεια του πολέμου των Ελλήνων με τον Κεμάλ, μου είπε: «Οι Έλληνες στρατιώτες ήταν μαχητές πρώτης κατηγορίας. Οι αξιωματικοί τους ήταν άριστοι.. Θα μπορούσαν να έχουν καταλάβει την Άγκυρα και να τελειώσουν τον πόλεμο αν δεν είχαν προδοθεί». Κατά τον Χεμινγκουέι η προδοσία αυτή πήγασε και από τους συμμάχους, αλλά και από τον βασιλιά Κωνσταντίνο που αντικατέστησε τους έμπειρους -αλλά βενιζελικούς- αξιωματικούς, με δικούς του «που ποτέ δεν είχαν ακούσει τον κρότο της μάχης»».

Και τελειώνει με μια πρόταση που δεν θα την έγραφε ποτέ ένας απλός δημοσιογράφος, αν δεν είχε μέσα του το ταλέντο του μεγάλου νομπελίστα συγγραφέα: «Όλη μέρα περνούν δίπλα μου, λεροί, εξαντλημένοι, αξύριστοι, ανεμοδαρμένοι στρατιώτες που βαδίζουν στη γκριζα γυμνή ύπαιθρο της Θράκης. Χωρίς μπάντες, χωρίς [ανθρωπιστικές] οργανώσεις να τους ανακουφίσουν, χωρίς τόπο να ξαποστάσουν, παρά γεμάτοι ψείρες, με βρώμικες κουβέρτες και κουνούπια όλη τη νύχτα. Είναι οι τελευταίοι από αυτό που ήταν κάποτε η δόξα της Ελλάδας. Κι αυτό είναι το τέλος της δεύτερης πολιορκίας της Τροίας» (Toronto Star, 3 Νοεμβρίου 1922).

Μπορεί ο συγγραφέας να ήταν σκληραγωγημένος και από τη φύση του (πλην των άλλων ήταν και μποξέρ) ή από τη ζωή του ως πολεμικός ανταποκριτής, αλλά δε μπορεί αν μη συγκινηθεί με τόσο πόνο. Χρόνια αργότερα, αφού είχε καλύψει δημοσιογραφικά και τον εμφύλιο πόλεμο στην Ισπανία, μιλώντας μέσα από το στόμα ενός ήρωά του γράφει: «Δε θέλω να κοιμηθώ γιατί έχω τη προαίσθηση ότι αν κλείσω τα μάτια μου στο σκοτάδι και αφεθώ στον εαυτό μου, η ψυχή μου θα βγει από το σώμα». Σε ένα από τελευταία του άρθρα από την Τουρκία στην Toronto Star γράφει: «Ποιος θα θρέψει τόσο πληθυσμό; Κανένας δεν το ξέρει και μέσα στα επόμενα χρόνια ο χριστιανικός κόσμος θα ακούει μια σπαρακτική κραυγή που ελπίζω να φτάσει και ως τον Καναδά: Μην ξεχνάτε τους Έλληνες!».

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΟΜΟΥ

Τα Γιάννενα των Γραμμάτων και των Τεχνών
από την απελευθέρωση και μετά"

Αθήνα 30-5-2012

Κύριε Δήμαρχε,

Μέσα στα πλαίσια του εορτασμού των 100 χρόνων από την Απελευθέρωση της πόλης των Ιωαννίνων ο Σύλλογος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής προτείνει να κυκλοφορήσει ένα τόμο με θέμα Ιστορία-Λαογραφία-Λογοτεχνία-Μουσική-Παιδεία και Τέχνη, όπως αυτές εμφανίζονται στα χρόνια μετά την απελευθέρωση. Το θέμα προσφέρεται για μια ευρεία έρευνα και θα καλύψει ένα κενό, το οποίο είναι εμφανές στη σύγχρονη βιβλιογραφία.

Τα Γιάννενα στα χρόνια μετά την απελευθέρωση συνέχισαν να αποτελούν κέντρο πολιτισμικής ανάπτυξης και η συμβολή τους στη διαμόρφωση του Νεοελληνικού Κράτους υπήρξε σημαντική τόσο στον τομέα των Γραμμάτων και των Τεχνών όσο και στους αγώνες για την εθνική επιβίωση.

Το περιοδικό του Συλλόγου διαθέτει υλικό, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη σχετική έρευνα και ταυτόχρονα ο Σύλλογος έχει μέλη, τα οποία έχουν την επιστημονική υποδομή για να καλύψουν τα αντίστοιχα επιστημονικά-ερευνητικά πεδία.

Οι οικονομικές δυνατότητες του Συλλόγου δεν επαρκούν για την πραγματοποίηση αυτού του έργου.

Απευθυνόμαστε λοιπόν σε σας για τη χρηματοδότησή του.

Αν θεωρείτε ότι η πρόταση είναι ενδιαφέρουσα, ελπίζουμε στη στήριξή σας.

Με εκτίμηση

Για το ΔΣ του Συλλόγου Αποφοίτων της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων

Σταύρος Δερματάς

Πρόεδρος

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ή Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
του **Σταύρου Λερματά**
αποφοίτου της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων

Διαβάζοντας και ακούγοντας όσα αναφέρονται στα ΜΜΕ και στον τύπο αλλά και από πολιτικά πρόσωπα, κυρίως της Ευρώπης, αισθάνομαι την ανάγκη να μιλήσω για το αυτονόητο θεωρώντας πως πρέπει να κάνω κάτι αφού μόνο τα αρνητικά, που ασφαλώς υπάρχουν, συζητιούνται για την Πατρίδα μας το τελευταίο διάστημα, πολλές φορές μάλιστα διογκωμένα και διαστρεβλωμένα. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί το γεγονός ότι σε αυτό το κλίμα συνέβαλαν τα μέγιστα και ίσως σκοπίμως μερικοί πολιτικοί οι οποίοι σαν νέοι Εφιάλτες, «διαφήμιζαν» αρνητικά την Πατρίδα μας στο εξωτερικό. Όλοι αυτοί θέλουν να ξεχάσουμε ότι ο λεγόμενος δυτικός πολιτισμός έχει τις ρίζες του στην Ελλάδα του Πυθαγόρα, του Πολυκλείτου, του Φειδίου, του Πραξιτέλη, του Σωκράτη, του Πλάτωνος και του Αριστοτέλη για να μην αναφέρω και άλλους. Αυτό το Ελληνικό πνεύμα και η Ελληνική τέχνη πέρασαν με ευκολία δια μέσου των Ελληνικών αποικιών κατ' αρχήν στη δυτική Μεσόγειο και στη συνέχεια στην Ευρώπη. Αργότερα, μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, με τη διασπορά των λογίων και την εγκατάστασή τους στα σημαντικότερα κέντρα της Ευρώπης αναζωπύρωσαν το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για την Ελλάδα ενώ ταυτόχρονα οι δραστηριότητες των Ελλήνων εμπόρων στην Κεντρική Ευρώπη, στις παραδουναβίες περιοχές και στη Μαύρη Θάλασσα ανανέωσαν τις αξίες του Ελληνικού πολιτισμού πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε η Ευρώπη.

Από τα πολλά σημεία της Ελληνικής επιδράσεως του Ελληνικού πολιτισμού στον Ευρωπαϊκό, τα οποία θα γέμιζαν αμέτρητες σελίδες χαρτιού, θα αναφέρω μόνο δύο τα οποία είναι ορατά και αναγνωρίσιμα όχι μόνο στους επαίοντες αλλά σε όλους που γνωρίζουν ελάχιστα στοιχεία της Ιστορίας. Το ένα είναι η αρχιτεκτονική. Ο νεοκλασικός ρυθμός της Ευρώπης είναι αντιγραφή των μνημείων της Ελληνικής αρχαιότητας. Οι αρχαίοι Ελληνικοί ναοί έγιναν τα πρότυπα για πολλά κτίρια τα οποία εμείς τα θαυμάζουμε όταν επισκεπτόμαστε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ξεχνώντας πως αυτά είναι αντίγραφα των μνημείων που υπάρχουν στην Ελλάδα και τα οποία δυστυχώς πολλοί από εμάς τα περιφρονούν. Το άλλο σημείο είναι η γλώσσα του Σοφοκλή, του Θουκυδίδη, του Ξενοφώντα και του Δημοσθένη που διακρίνεται όχι μόνο για τον εξαιρετικό πλούτο και το λεξιλόγιο το οποίο επιτρέπει την απόδοση και των πιο λεπτών εννοιολογικών αποχρώσεων, αλλά και την δομή της γλώσσας, που λειτούργησε ως βάση για τη δημιουργία βασικών ευρωπαϊκών γλωσσών. Θυμίζω τον αείμνηστο πρωθυπουργό Ξενοφώντα Ζολώτα ο οποίος μίλησε στο ΔΝΤ το 1957 και 1959 αγγλικά χρησιμοποιώντας

ελληνικές λέξεις όπως: «**Kyrie, I eulogize the archons of the Panethnic Numismatic Thesaurus and the Oecumenical Trapeza for the orthodoxy of their axioms methods and policies, although there is an episode of cacophony of the Trapeza with Hellas....**» «Κύριοι, Ευλογώ τους άρχοντες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και την Οικουμενική Τράπεζα για την ορθοδοξία των αξιωμάτων, μεθόδων και πολιτικών, παρά το γεγονός ότι υπάρχει ένα επεισόδιο κακοφωνίας της Τράπεζας με την Ελλάδα...»

Τα ανωτέρω αναφερόμενα και άλλα, επιβεβαίωσαν πολλοί λόγιοι, Ευρωπαίοι και μη, σύγχρονοι και παλαιότεροι, όπως ο φιλόσοφος Φρειδερίκος Νίτσε και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο 15 στο σύγγραμμά του «**Η Γέννηση της Τραγωδίας**» (1872) που αναφέρει «**Αποδεδειγμένα, σε κάθε περίοδο της εξέλιξης ο δυτικοευρωπαϊσμός πολιτισμός προσπάθησε να απελευθερωθεί από τους Έλληνες. Η προσπάθεια αυτή είναι διαποτισμένη με βαθύτατη δυσαρέσκεια, διότι οτιδήποτε κι αν δημιουργούσαν (οι δυτικοί), φαινομενικά πρωτότυπο και άξιο θαυμασμού, έχανε χρώμα και ζωή στην σύγκριση του με το ελληνικό μοντέλο, συρρικνωνόταν και έμοιαζε με καρικατούρα.**», ενώ πρόσφατα ο Γερμανός νομπελίστας Gunter Grass, στο ποίημά του «**Η ντροπή της Ευρώπης**», που δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα της εφημερίδας του Μονάχου *Sueddeutsche Zeitung* προειδοποιεί την Ευρωπαϊκή Ένωση: «**Εσύ η Ευρώπη, θα πεθάνεις χωρίς ψυχή, χωρίς τη χώρα που σε δημιούργησε**» και απευθυνόμενος άμεσα στην Ευρώπη, το ποίημα αρχίζει: «**Απομακρύνεσαι από τη χώρα, που ήταν το λίκνο σου.....**», επίσης ο ηθοποιός Robin Williams, ο οποίος δήλωσε σε συνέντευξή του σε εφημερίδα «**Στην Αγγλία, δεν πήγα πουθενά. Τι να δω; Το παλάτι του Μπάκιγχαμ; Δεν με νοιάζει. Όπως κι αν πάω στην Γερμανία, δεν θα πάω να δω το Τείχος του Βερολίνου. Ωστόσο, την Δήλο, τον Παρθενώνα και τις Μυκήνες δεν μπορείς να τις αγνοήσεις. Τα οικονομικά δεδομένα αλλάζουν συνεχώς για όλους. Αυτό που δεν αλλάζει είναι η κληρονομιά, η ταυτότητά σας. Ο Παρθενώνας δεν φεύγει από την Αθήνα. Είναι ακόμα εκεί για να θυμίζει ότι η πρόοδος και η ακμή μπορούν να επιστρέψουν**», ο δε Ιταλός Ρομπέρτο Μπενίνι: αναφώνησε «**Δεν χρωστάει η Ελλάδα στον κόσμο, ο κόσμος όλος και η Ευρώπη χρωστάει στην Ελλάδα**». Ο Μάριο Βάργκας Λιόσα, Περουβιανός συγγραφέας, σε επιστολή του στην ισπανική εφημερίδα «**Ελ Παΐς**» τόνισε «**Η Ευρώπη γεννήθηκε εκεί, στους πρόποδες της Ακρόπολης, είκοσι πέντε αιώνες πριν..... Η Ελλάδα είναι το σύμβολο της Ευρώπης**». Τέλος ακόμη και ο πρώην Πρόεδρος της Γαλλίας Valery Giscard d'Estaing δήλωσε ότι «**Η Ευρώπη χωρίς την Ελλάδα είναι σαν ένα παιδί χωρίς πιστοποιητικό γεννήσεως**».

Δυστυχώς σήμερα, πολλές ηγεσίες και λαοί στην Ευρώπη έχουν ξεχάσει τα «**Γνώθι σαυτόν**» και «**Μηδέν άγαν**», χωρίς με αυτά βέβαια να θέλουμε να αγνοήσουμε τις δικές μας ευθύνες και αστοχίες έναντι των ανεπανάληπτων προγόνων μας.

Συνθηματικές γλώσσες περιοχών της Ηπείρου με ιδιαίτερη αναφορά στα "ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΪΚΑ" των Τζουμέρκων, δηλαδή στη συνθηματική γλώσσα των ραφτάδων των Σχωρέτσων των Τζουμέρκων

της Νίκης Ευαγγελίδου-Σκουρογιάννη

Πάρα πολύ λίγα έχουν δημοσιευθεί, μέχρι σήμερα, για τις ομιλούμενες, στην Ελλάδα, συνθηματικές γλώσσες, αν και αυτές μπορούν να διαφωτίσουν πολλά εθνολογικά, λαογραφικά και γλωσσολογικά προβλήματα.

Πρώτος ο ποιητής Κρουστάλλης έγραψε πολύ λίγα για τις λαλούμενες τέτοιες γλώσσες στην Ήπειρο και έπειτα ο Λαμπριδής. Γενικά γι' αυτές τις γλώσσες, οι οποίες πού και πού ονομάζονται και "κορακίστικα", έγραψε ο διαβόητος Ν. Πολίτης. Αυτόν ακολούθησε ο Ι. Βογιατζίδης, ο οποίος δημοσίευσε από τον υπ' αριθμ. 125 κώδικα "της εν Αθήναις Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας", λεξιλόγιο της συνθηματικής γλώσσας των εμπειρικών γιατρών και ψωμάδων του Ζαγορίου της Ηπείρου, που γράφτηκε από τον Γάλλο νεοελληνιστή Επ. Legrand. Πριν από αυτόν και ο Rouqueville είχε δημοσιεύσει φτωχότατο λεξιλόγιο της συνθηματικής γλώσσας των εμπειρικών γιατρών του Ζαγορίου, των καλούμενων τότε, επιτόπια, Βικογιατρών.

Συνθηματικές γλώσσες, όπως αναφέρει ο Σάρορς υπήρχαν και κατά την αρχαιότητα. "Τοιαύτας, λέγει ο ίδιος, ως γνωστόν, είχαν εν χρήσει οι μύσται εν τοις Ελευσινίοις μυστηρίοις, οι Ορφικοί, οι Πυθαγόριοι και άλλοι φιλόσοφοι, σοφισταί και ηγεμόνες".

Αλλά και στους Ευρωπαϊκούς λαούς, όπως αναφέρουν ο Πολίτης, ο Τριανταφυλλίδης και ο Βογιατζίδης, υπάρχουν συνθηματικές ή μυστικές γλώσσες. Τέτοιες έχουν και οι μυστικές εταιρείες, όπως ο Τεκτονισμός, είχε δε και η Φιλική Εταιρεία της Ελληνικής Επανάστασης.

Οι συνθηματικές γλώσσες στην Ελλάδα είναι πολλές. Κυριότερες όμως είναι:

1. Τα "Κουδαρίτικα", δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των χτιστών (κουδαράϊων) της Ηπείρου και λοιπής Ελλάδας και των οποίων το λεξιλόγιο δημοσίευσε ο Σάρορς.

2. Τα "Αλειφιάτικα", δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των καλατζήδων (αλειφιάδων) της Ηπείρου, των οποίων λεξιλόγιο δημοσίευσε ο Νίτσος και ο Χριστοβασίλης.

3. Τα "Μπουκουραΐικα", δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των ραφτάδων (μπουκουραΐων) των Τζουμέρκων της Ηπείρου, των οποίων χαρακτηριστικό λεξιλόγιο παρατίθεται παρακάτω.

4. Τα "Ντόρτικα", δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των γύφτων (ντόρτιδων) της Ευρυτανίας. Η συνθηματική αυτή γλώσσα απαντάται και στην

Ήπειρο.

5. Τα "Κομπογιαννίτικα, δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των εμπειρικών γιατρών (κομπογιαννιτών, ή καταφιανών, ή τζουράχηδων ή βικογιατρών) και των αρτοποιών του Ζαγορίου".

6. Τα "Σωπικιώτικα" ή "Βαγενάδικα", δηλαδή η συνθηματική γλώσσα των καταγόμενων βαρελοποιών (βαγενάδων) από τη Σωπική Ηπείρου.

Εκτός από τις παραπάνω υπάρχουν και άλλες, λιγότερο διαδεδομένες, όπως των χρυσοχόων της Στεμνίτσας της Αρκαδίας, των αρτοποιών του Πωγωνίου της Ηπείρου και των Εβραίων εμπόρων των Ιωαννίνων. Η τελευταία αποτελείται από λιγοστές λέξεις και χρησιμοποιείται στους Εβραίους εμπόρους, για να μη γίνονται αντιληπτοί κατά τις συναλλαγές τους. Οι λέξεις της προέρχονται από την Ισπανιόλικη Εβραϊκή.

Υπάρχουν επίσης και μερικές ατελέστατες, όπως η των "μπαλλωματήδων" (επιδιορθωτών των υποδημάτων) που λαλείται στη Θεσσαλία από μερικούς πλανόδιους που ασχολούνται με το επάγγελμα. Αυτοί κατασκευάζουν τη συνθηματική γλώσσα αναστρέφοντας τις συλλαβές κάθε λέξης, π.χ. λά-ε δώ-ε (=έλα δω).

Πολλές φορές και χάριν παιδιάς, τα παιδιά της Ηπείρου μιλούν έτσι, παρεμβάλλοντας μετά από κάθε συλλαβή τη συλλαβή τζε, π.χ. ότζε-ρέτζε Κώτζε-στά τζε, έτζε-λάτζε νάτζε φάτζε-μέτζε (=ορέ Κώστα, έλα να φάμε). Μια άλλη παραλλαγή είναι να παρεμβάλλουν μετά από κάθε συλλαβή, μια άλλη συλλαβή που έχει πρώτο γράμμα το κάπα και δεύτερο το φωνήεν της προηγούμενης κανονικής συλλαβής. Το τελικό σίγμα της λέξης μπαίνει στο τέλος της παρεμβαλλόμενης συλλαβής π.χ. Τιχι θέκε-λεικεις νακα σουκου πωκω ακα-δεκε-ρφέκε μουκου; (=τι θέλεις να σου πω αδερφέ μου;)

Από τα παραπάνω καταφαίνεται ότι κοιτίδα των συνθηματικών γλωσσών είναι η Ήπειρος. Αλλά δεν είναι μόνο πλουσιότατο το λαογραφικό υλικό της Ηπείρου, αλλά και ποικιλίτατο και πολυμορφότατο. Κανένα άλλο ελληνικό διαμέρισμα δεν παρουσιάζει τόση ποικιλία και πολυμορφία λαογραφική. Δε θα ήταν δε καθόλου παράτολμο αν έλεγε κανείς ότι αυτό οφείλεται στην πολυεθνία ή μάλλον στην πολυφυλία της αρχαίας Ηπείρου, της οποίας αποτέλεσμα είναι η διαφορά που παρουσιάζεται σήμερα μεταξύ των κατοίκων διαφόρων επαρχιών της Ηπείρου. Αυτός που μελετάει την ηπειρωτική λαογραφία, θαυμάζει όχι μόνο τον ακένωτο πλούτο της, αλλά και το πολυπίκοιλο και πολυειδές της.

Άλλα τα ήθη και έθιμα του Μαλακάσιου και άλλα του Ζαγορίου, άλλα του Πωγωνίου και άλλα των Κουρέντων, άλλα του Γιαννιώτη και άλλα του Τζουμερκιώτη και Σουλιώτη.

Το πολυπίκοιλο και πολύμορφο των Ηπειρωτικών ενδυμασιών μας δίνει έκδηλη την εικόνα αυτού του φαινομένου. Από αυτή την ποικιλία και πολυμορφία και ιδίως από τους ρυθμούς και τα μοτίβα των χορών που

συνηθέστερα χορεύονται σε κάθε επαρχία, μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τον τόσο πολύμορφο ηπειρωτικό χαρακτήρα.

Η "σέλφω" και η "φράδα" μας ζωγραφίζουν τον ευκίνητο και επιδεικτικό ζαγορίσιο, ο "ρόβας" τον επιφυλακτικό και υπολογιστικό Γιαννιώτη, ο "σμάντακας" τον υπομονετικό και μοιρολάτρη καμπήσιο, ο "σεβντάς" τον γεμάτο ζωτικότητα και χαρούμενο Κουρεντινό, ο "αϊτός" τον εύστροφο και πολυμήχανο Μαλακασιώτη, οι "κλέφτες" τον ατίθασο και φιλόνεικο Τζουμερκιώτη, η "βεργινάδα" τον θυμόσοφο και επιδεικτικό βλάχο της Πίνδου. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούμε να φτάσουμε στον φιλοπόλεμο Σουλιώτη, στον νοικοκυρεμένο Πωγωνίσιο και στον φιλεργότατο Κονιτσιώτη.

Τα "μπουκουραϊκά" είναι η συνθηματική γλώσσα των ραφτάδων των Τζουμέρκων. Από τους ίδιους ονομάζονται και "ξτιονιάτικα", από δε άλλους, που δεν είναι ραφτάδες, "ραφτιάτ'κα".

Πατριδα των "μπουκουραϊκών" είναι τα Σχωρέτσανα, που επονομάστηκαν Καταρράχτης, χωριό που βρίσκεται στη Δ. πλευρά των Τζουμέρκων.

Απο κει, μεταδόθηκαν μετέπειτα και στους ραφτάδες των Αγράφων, του Βάλτου, του Ξηρόμερου και της Ηπείρου.

Λέγοντας ραφτάδες, πρέπει να εννοούμε τους ράφτες που κατασκεύαζαν τις παλιές ελληνικές ενδυμασίες, δηλαδή τις κάπες, τα κοντοκάπια, τις φλοκάτες, τα σεγγούνια, τα πισλιά, τα κοντογούνια, τις κοντοσέγγουνες, τις ποδιές, τις σατραφίλες, τα γελέκα, τα σταυρωτά, πάνω στα οποία κεντούσαν με το χέρι τα ωραία κεντήματα, πολλά δείγματα των οποίων σώζονται και σήμερα για να μας δείχνουν την ακμάζουσα άλλοτε λαϊκή ελληνική χειροτεχνία.

Πρόκειται δηλαδή για τους ραφτάδες τους οποίους ο λογιολογισμός ονόμασε "ελληνοράπτας". Τους άλλους ράφτες που χρησιμοποιούσαν μηχανές στην Ήπειρο και στα Τζουμέρκα οτις αποκαλούσαν "φραγκοραφτάδες".

Παρακάτω παρατίθεται δείγμα από το λεξιλόγιο και από φράσεις της συνθηματικής γλώσσας των ραφτάδων:

Λεξιλόγια συνθηματικής γλώσσας των ραφτάδων:

αγγαλάρου = καβαλικεύω

αλασσάου = αφήνω

άλπου = χιόνι

αμπλάι = δίπλα, πέρα

ανταντάου = τραβάω

αναφορά = έξω

αούσος = ο γέροντας

αούσα = η πόρτα

άπα = το νερό

απτιάζζ' = βραδυναίω

απίο = πίσω

άτσε = εδώ

αφλίζου = ακούω

βελαζόν = το πρόβατο

βιρλίγγους = ο χορός

βέτ'σμα = η όραση

βίνου ή γίνου = το κρασί

γκαβνέρους = ο γύφτος

γκάβια ή ήτα = τα καρύδια
γκάτ'νου ή γκέτνου το = η κλωστή
γκίου = γρήγορα
γκιουλμπέρ = το βελόνι
γκαλίνα = η κότα
γκαραμότσος = ο κουμπάρος
γγότρ' = η πίττα
γκροσαριά = το ψέμμα
γκρόσο = το κορμί
γκρόσος = ο χονδρός
γράγου = έχω, είμαι
ζγκάιμπους = ο παπάς
ζμπερ = το σώβρακο
ιτίνια μου = εγώ
ιτίνια σου = εσύ
ιτίνια του = αυτός
ιτίνια μας = εμείς
ιτίνια σας = εσείς
ιτίνια των = αυτών
καβρίτσ' = το παράθυρο, η τρύπα
κάλιο = το άλογο
κάλια = η στράτα
καμίτζκ' = το κορίτσι
καντίνια μου = προς εμένα
κάπρι = το γίδι
κάπρους = ο τράγος
κάπου = το κεφάλι, το μάτι
καρκαούρα = η δαχτυλήθρα
κάρνιου = το κρέας
κάσα = το σπίτι
κασούκα = το σπιτάκι
κασου = το τυρί
κατσούφα = η σκούφια
κάρου = τέσσερα
κατσιίζου = πιάνω
κατσιίζου φόνια = ανάβω φωτιά
καφτιίζου = θέλω
κατούνιου = το χωριό
κέτρα = το λιθάρι
κίντικνου = το τραγούσι
η κοτόρου = το χορήμα

οι κοτόρδες = οι δραχμές, τα χρήματα
η κουλιάτα = η σακκούλα
το κούγγουλου = το κολοκύθι
κουρκουλήθρα = η δαχτυλήθρα
ο κ(ου)σουτόνιους = ο ράφτης
τα κ(ου)σουτονιάτικα = τα ραφτάδικα
κ(ου)σιίζου = ράβω
κ(ου)σιίζου = κατοουράω
κουρκουτώνω = αποπατώ
η κουρκουσούρα = η μηχανή ραψίματος
το κριπ' = το αλάτι
το κφούρ'σμα = η αποπάτηση
το λάμνιου = το ξύλο
το λάπτ' = το γάλα
το λέμνιου = το λάδι
το λάϊσμα = το πέρασμα
λιουκουριίζου = κουβεντιάζω
η μαγαζίνα = το μαγαζί
μαγγιός = κάτω
η μάκου = η γριά
ο μάρης = υψηλός, αξιωματικός, υπάλληλος
τι μασιό = το μουστάκι
η μάτσια = η γάτα
ο μέσες = ο μήνας
μ'σάτους = καλός, όμορφος
μ'σουριίζου = μοιράζω
η μόσα = η μάνα
μ(ου)γγάου = τρώω
μούλτους = πολύς
μουριίζου = πεθαίνω
μπάκα = βάλε
μπασόρακα = η εκκλησία
μπιάκους = το αγγίστρι του ράφτη
μπιντκάου = βάνω
μπισνάου = κλάνω
η μπλερ' = η γυναίκα
μπλιαίζου = πίνω
το μπόου = το βόδι
μπονολόι = χωράφι
ο μπούκαρας = ο ράφτης
μπρόι = μπροστά

ο νάνους = ο χρόνος
νάου = εννέα
νάπαρτι = πέρα
η ναρ = η μύτη
το νέσερ = το πρωί
ο νιάκους = ο διάβολος
νταλίζου = χωρίζω, κόβω
ο νταουσανούς = ο λαγός
το νταουκόπ'λου = το καλογερόπουλο
νταρίγλου = κάνω
ο νταρντόνιους = ο μάστορας
ντατίζου = δίνω
φαστόρια = γεννώ παιδιά
ντεντάου = δίνω
το ντικλέρ' = ο λογαριασμός
ντόι = δύο
η ντοματόσα = η ντομάτα
ο ντόμους = ο νοικοκύρης
ντορνάου = κοιμάμαι
η νυφιέστρε = η νύφη
ο ξ'τόνιους = οράφτης
τα ξ'τόνια = τα λόγια
ξτονιατ'κα = τα ραφτάδικα
όκτο - οκτώ
το όλλι = το μάτι
ολάντι = όλοι
η ορσίνια = η ντροπή
το όμντου = το βούτυρο
πάτρου = τέσσερα
πατελεύσω = κλέβω
ο πατριτζάρους = ο δάσκαλος
το πισσέκ' = το μαχαίρι
η πιπιρόσα = η πιπεριά
η πλιάτ'κα = η καρδιά
τα πλιάτικα = τα λεπτά, τα τάλληρα
η πλόγια = η βροχή
το πούνιου = το ψωμί
το ρέγκλ' = το αυτί
ο ρόσος = ο κόκκινος
η σαλούτα = η δραχμή
ο σαλούτος = ο τρελός
σάπτι = επτά

σάσι = έξι
σετάου = κάθομαι
μαγγνός = κάθισε κάτω
η σινούσα = η στάχτη
σίγγι = πέντε
ο σιτζούτους = ο πρωκτός
σκούρτους = ο κοντός
σκουλαίζου = σηκώνω
το σκουρτουτάμπαρου = το κοντόκαμπο
σκαπιζου = βγάζω
τα σκαλτσουτόνια = τα τσαρούχια
το σόνιο = το γαϊδούρι
το σουπ'σμα = το ξύλο
σπλινίζου = νίβομαι
σπαρκάου = χαλάω
σπ(ου)νάου = λέγω
σπούνου = δείχνω, μαρτυρώ
α σάρους = ο γέρος
ο σιατύους = ο μαραγγός
το στράνιου = το σκουτί, το φόρεμα
τα στράγγια = τα σκεπάσματα, τα
στρώματα
η ταμπάρα = η κάπα
τίνια = η αφεντιά σου
το τζάγιου = το τουφέκι
το τζάμνου = το ρακί, το ούζο
τζάσι = δέκα
η τζούη = η ημέρα
τρέου = τρία
οι τρικουζες = τα μαλλιά
τριτσάου = έρχομαι, πηγαίνω
η τσατσάρα = η δεκάρα
η τσάπα = το ρολόι, το κρεμμύδι
τσερτάου = χάνω
τα τσόρια = τα χέρια
οι τσότακες = οι κάλτσες
τσουκάου = πεθαίνω
τα φάλια = τα κουκιά
φαλιόσες = τα φασόλια, τα όσπρια
η φαλαγγίτα = η κοπέλλα
το φάρφακο = το ψαλίδι
φαρφακίζου = κοροϊδεύω, λέω ψέματα

ο φτάσιους = ο ηλικιωμένος
το φάτσιου = το παιδί
το φιάρ' = το πηγάδι
η φιάτα = η κόρη
φογγολάου = φωτίζω, φέγγω
ο φορτάτους = ο αδερφός

ο φούμους = ο καπνός
η φουμπέρα = το τσιγάρο
φουριίζου = κλέβω
φουκστός = ο καφές
η φούτζα = η φυγή
η φορίκ' = η θέρμη
το φορίου = το κρύο

Λιούκουρες

Σ'τίεις μπουκουραϊίκα;
Σ'τίου
Τι θα μ'γγήσουμε άπτι;
Δε βτίεις τ'μπλερ' τι μ'γγάφ
νταριζ';
Δε τ'βίτσα
Πού τρέτ'σι ου ντούμους;
Φούτζσι στου μπουνουλόι μι τα
μπόα κι τα βιλαζόνια κι θα
τρετσίσ' άπτι όντας ασταρώσ'
Τρέτσα αναούντρο σγκάσα
κι μπάκαπούνιου, κάσο κι άπα
για να μ'γγήσουμε.
Μπάκα μούλτου κάσου
Απαμπάκα απ'τν απολόγα,
για να γράζ'φριου
Σέτα μαγγιός μ'γγήσομι γκίου
κι άμα φογγολοίσ'
φουτζάμι για του κατούνιου
Αλάσσα το γκιουλμπέρ κ
σπλινίσ' για να μ'γγήσουμε

Φράσεις

Ξέρεις μπουκουραϊίκα;
Ξέρω
Τι θα φάμε το βράδου;
Δεν βλέπεις τη γυναίκα τι φαγητό φτιάχνει;
Δεν την είδα
Πού πήγε ο νοικοκύρης;
Έφυγε στο χωράφι με τα βόδια και τα
πρόβατα και θα έρθει το βράδου μόλις
νυχτώσει
Πήγαινε μέσα στο σπίτι
και βάλε ψωμί, τυρί και νερό
για να φάμε.
Βάλε πολύ τυρί
Νερό βάλε από την βρύση
για να είναι κρύο
Κάθησε κάτω να φάμε γρήγορα
και άμα φέξει
φεύγουμε για το χωριό
Άφησε το βελόνι και
νύφου για να φάμε

Πηγές:

1. Λαμπρίδου, Ηπειρώτικα Μελετήματα, τευχ.7
2. Λαμπρίδου, Ηπειρώτικα Μελετήματα, τευχ.8
3. Λαογραφία τ.Α'
4. Λαογραφία τ.Η'
5. Λαογραφία τ.Ζ'
6. Ν.Νίτσου, Μονογραφία περί της εν Ηπείρου Τσαμαντά.

Δημιουργήσαμε μια νέα σειρά παιδικών λευκών ειδών,
αφιερωμένη στο σύλλογο "Το Χαμόγελο του Παιδιού".

Αγκάλιαστε αυτή τη προσπάθεια, γιατί μέρος του ποσού
που δίνετε για την αγορά των προϊόντων, προσφέρεται
στο σύλλογο που προσπαθεί να κρατήσει
αυτό το χαμόγελο ζωντανό.

GB Bianco

ΛΕΥΚΑ ΕΙΔΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Δοκίμιος 98, Αχαρνές
Τ: 210 2403208, F: 210 2403214

ΑΘΗΝΑ
Πατησίων 344
Τ: 210 2286527

ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ
Λαρίσης 3
Τ: 210 6690117

ΒΡΙΛΗΣΣΙΑ
Α. Πεντέλης 45
Τ: 210 8385892

ΧΑΛΑΝΔΡΙ
Καλοκαιριάκη 18
Τ: 210 6843163

E-mail: sales@gb-bianco.gr ★ www.gb-bianco.gr

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΜΕΝΑ ΤΡΟΦΙΜΑ

του Γιώργου Βαγενά

Χημικού ΓΧΚ,

Προέδρου Τμήματος Ιωαννίνων.

1. Εισαγωγή και Ορισμοί

Καθημερινά, όλοι μας επεξεργαζόμαστε τρόφιμα όταν προετοιμάζουμε ένα γεύμα για εμάς τους ίδιους ή για την οικογένειά μας και πρακτικά όλα τα τρόφιμα υπόκεινται σε κάποια μορφή επεξεργασίας προτού καταναλωθούν. Ορισμένα τρόφιμα είναι ακόμα και επικίνδυνα αν καταναλωθούν χωρίς τη δέουσα επεξεργασία. Ο βασικότερος ορισμός της επεξεργασίας τροφίμων είναι "μια ποικιλία λειτουργιών δια των οποίων ωμά τρόφιμα γίνονται κατάλληλα για κατανάλωση, μαγείρεμα ή αποθήκευση". Η επεξεργασία τροφίμων περιλαμβάνει κάθε ενέργεια που αλλάζει ή μετατρέπει ωμά φυτικά ή ζωικά υλικά σε ασφαλή, κατάλληλα προς βρώσιν και πιο απολαυστικά, γευστικά είδη διατροφής. Στην παραγωγή τροφίμων μεγάλης κλίμακας, η επεξεργασία περιλαμβάνει την εφαρμογή επιστημονικών και τεχνολογικών αρχών για τη διατήρηση τροφίμων επιβραδύνοντας ή σταματώντας τις φυσικές διεργασίες της αποσύνθεσης. Επίσης, επιτρέπει τις αλλαγές στη διατροφική ποιότητα των τροφίμων που γίνονται με προβλέψιμο και ελεγχόμενο τρόπο. Ακόμα, η επεξεργασία τροφίμων χρησιμοποιεί τις δημιουργικές δυνατότητες της μεταποιητικής βιομηχανίας να μεταβάλλει βασικές πρώτες ύλες σε μια σειρά γευστικών, δελεαστικών τροφίμων που προσφέρουν ενδιαφέρουσα ποικιλία στο διαιτολόγιο των καταναλωτών. Χωρίς την επεξεργασία τροφίμων δεν θα ήταν δυνατό να καλύψουμε τις ανάγκες των πληθυσμών των σύγχρονων πόλεων, και η επιλογή τροφίμων θα περιοριζόταν από την εποχικότητα.

Ο όρος "επεξεργασμένα τρόφιμα" χρησιμοποιείται από πολλούς με κάποια απαξίωση, υποδηλώνοντας ότι τα επεξεργασμένα τρόφιμα είναι κατά κάποιο τρόπο κατώτερα από τα μη επεξεργασμένα αντίστοιχα είδη. Ωστόσο, έχει σημασία να θυμόμαστε ότι η επεξεργασία τροφίμων χρησιμοποιείται εδώ και αιώνες με σκοπό τη διατήρηση τροφίμων ή απλώς για να γίνονται τα τρόφιμα κατάλληλα προς βρώσιν. Στην πραγματικότητα, η επεξεργασία τροφίμων εκτείνεται σε όλη την τροφική αλυσίδα, από τη συγκομιδή μέχρι και τη μαγειρική προετοιμασία στο σπίτι, και διευκολύνει σημαντικά τη διάθεση ασφαλών τροφίμων σε πληθυσμούς σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης.

Η επεξεργασία τροφίμων μπορεί να βελτιώσει ή να μειώσει τη θρεπτική αξία των τροφίμων, μερικές φορές αμφότερα ταυτοχρόνως, και μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση θρεπτικών ουσιών που διαφορετικά θα χάνονταν στη διάρκεια της αποθήκευσης. Για παράδειγμα, η μέθοδος

ταχείας κατάψυξης (shock-freezing) στα λαχανικά, σε σύντομο χρόνο μετά τη συγκομιδή, επιβραδύνει την απώλεια ευαίσθητων θρεπτικών συστατικών. Τα ωμά φασόλια δεν είναι φαγώσιμα και η απλή διαδικασία της θέρμανσης (π.χ. βράσιμο) τα καθιστά εδώδιμα καταστρέφοντας ή απενεργοποιώντας συγκεκριμένους αντι-θρεπτικούς παράγοντες που περιέχουν. Η διαδικασία του βρασίματος λαχανικών πράγματι οδηγεί σε απώλειες της βιταμίνης C αλλά μπορεί επίσης να αποδεσμεύσει ορισμένες ευεργετικές βιοδραστικές ενώσεις όπως η βήτα-καροτίνη στα καρότα, η οποία διαφορετικά θα ήταν λιγότερο διαθέσιμη στη διάρκεια της χώνευσης επειδή η θέρμανση διασπά τα τοιχώματα των φυτικών κυττάρων.

Για αιώνες, διάφορα συστατικά επιτελούσαν χρήσιμες λειτουργίες σε ποικιλία τροφίμων. Οι πρόγονοί μας χρησιμοποιούσαν το αλάτι για να διατηρούν κρέατα και ψάρια, προσέθεταν βότανα και καρυκεύματα για να βελτιώνουν τη γεύση των τροφίμων, διατηρούσαν τρόφιμα με ζάχαρη και έκαναν τα λαχανικά τουρσί σε διάλυμα με ξύδι. Σήμερα, οι καταναλωτές απαιτούν και απολαμβάνουν την προσφορά τροφίμων που είναι θρεπτικά, ασφαλή, βολικά και ποικίλα. Χάρη στις μεθόδους επεξεργασίας τροφίμων (π.χ. πρόσθετα τροφίμων και τεχνολογικές εξελίξεις), αυτό καθίσταται εφικτό. Τα πρόσθετα τροφίμων προστίθενται για συγκεκριμένο σκοπό, είτε για να εξασφαλίσουν την ασφάλεια τροφίμων, να προσθέσουν θρεπτική αξία είτε για να βελτιώσουν την ποιότητα των τροφίμων. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της φρεσκιάδας, της ασφάλειας, της γεύσης, της εμφάνισης και της υφής των τροφίμων. Για παράδειγμα, τα αντιοξειδωτικά εμποδίζουν τα λίπη και τα έλαια να ταγγίσουν ενώ οι γαλακτωματοποιητές σταματούν τον διαχωρισμό του φυτικοβούτυρου σε στερεά και υγρά κλάσματα. Τα πρόσθετα τροφίμων διαφυλάσσουν το ψωμί από τη μούχλα για μεγαλύτερο διάστημα και επιτρέπουν στις μαρμελάδες φρούτων να "πήξουν" ώστε να μπορούν να αλειφθούν πάνω στο ψωμί.

2. Ιστορικό

Οι άνθρωποι επεξεργάζονται τρόφιμα εδώ και αιώνες. Οι πιο παλιές παραδοσιακές τεχνικές περιλάμβαναν την αποξήρανση στον ήλιο, τη διατήρηση κρεάτων και ψαριών με αλάτι, ή φρούτων με ζάχαρη (αυτό που τώρα αποκαλούμε παρασκευή μαρμελάδας). Όλα αυτά λειτουργούν με βάση τον συλλογισμό ότι η μείωση του διαθέσιμου νερού στο προϊόν αυξάνει τη διάρκεια ζωής. Πιο πρόσφατα, οι τεχνολογικές καινοτομίες στην επεξεργασία έχουν μεταμορφώσει την προσφορά τροφίμων στην πλούσια ποικιλία που διατίθεται στις μέρες μας στα σούπερ μάρκετ. Επιπλέον, η επεξεργασία τροφίμων επιτρέπει στους παραγωγούς να δημιουργούν θρεπτικά ενισχυμένα προϊόντα ("λειτουργικά τρόφιμα") με πρόσθετα συστατικά που παρέχουν συγκεκριμένα οφέλη για την υγεία πέρα από τη βασική διατροφή.

2.1 Η ιστορία της κονσερβοποίησης

Η κονσερβοποίηση ξεκίνησε στις αρχές του 19ου αιώνα όταν τα στρατεύματα του Ναπολέοντα αντιμετώπισαν σοβαρή έλλειψη τροφίμων. Το 1800, ο Ναπολέων Βοναπάρτης πρόσφερε βραβείο αξίας 12.000 φράγκων σε οποιονδήποτε μπορούσε να επινοήσει κάποια πρακτική μέθοδο για τη διατήρηση τροφίμων για στρατούς σε κίνηση. Λέγεται ευρέως ότι είπε: "Ένας στρατός βαδίζει στο στομάχι του". Μετά από χρόνια πειραμάτων, ο Nicolas Appert υπέβαλε την εφεύρεσή του για το σφράγισμα τροφών σε γυάλινα βάζα και το μαγείρεμά τους, και κέρδισε το βραβείο το 1810. Την επόμενη χρονιά, ο Appert δημοσίευσε το βιβλίο *L'Art de conserver les substances animales et vegetales* (Η τέχνη της διατήρησης των ζωικών και φυτικών ουσιών), που ήταν το πρώτο βιβλίο μαγειρικής του είδους του για τις σύγχρονες μεθόδους διατήρησης τροφίμων. Επίσης το 1810, ο Άγγλος Peter Durand εφάρμοσε τη διαδικασία του Appert χρησιμοποιώντας διάφορα σκεύη από γυαλί, πηλό, κασίτερο ή άλλα μέταλλα και έλαβε το πρώτο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για την κονσερβοποίηση από τον Βασιλιά Γεώργιο III. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί η αφετηρία της σύγχρονης κονσέρβας.

2.2 Η ιστορία της κατάψυξης

Η σύγχρονη βιομηχανία κατεψυγμένων τροφίμων ξεκίνησε από τον Clarence Birdseye στην Αμερική το 1925. Ήταν έμπορος γούνας στο Λαμπραντόρ και παρατήρησε ότι τα φιλέτα ψαριού που άφηναν οι ντόπιοι να καταψυχθούν γρήγορα στους αρκτικούς χειμώνες διατηρούσαν τη γεύση και την υφή του φρέσκου ψαριού καλύτερα από τα ψάρια που πάγωναν σε ηπιότερες θερμοκρασίες σε άλλες εποχές του έτους. Το κλειδί στην ανακάλυψη του Birdseye ήταν η σημασία που είχε η ταχύτητα κατάψυξης, και κατασκεύασε πρωτοποριακό βιομηχανικό εξοπλισμό για την ταχεία κατάψυξη τροφίμων. Σήμερα γνωρίζουμε ότι, σε συνδυασμό με την κατάλληλη επεξεργασία πριν από την κατάψυξη, αυτή η ταχεία κατάψυξη έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει την άριστη διατήρηση θρεπτικής αξίας για ευρύ φάσμα τροφίμων.

3. Κύρια οφέλη των επεξεργασμένων τροφίμων

3.1 Βελτιώσεις στη γεύση και τις αισθήσεις

Πρακτικά όλα τα τρόφιμα υφίστανται κάποια μορφή επεξεργασίας προτού είναι έτοιμα για κατανάλωση. Στην πιο απλή μορφή, θα μπορούσε να είναι το ξεφλούδισμα μπανάνας ή το βράσιμο πατάτας. Ωστόσο, ορισμένα προϊόντα όπως το σιτάρι απαιτούν αρκετά πολύπλοκη επεξεργασία προτού γίνουν εύγευστα. Πρώτα γίνεται ο θερισμός των σιτηρών, ύστερα απομακρύνονται ο φλοιός, ο μίσχος, οι ρύποι και τα υπολείμματα. Τα

καθαρισμένα σιτηρά συνήθως μαγειρεύονται ή αλέθονται σε αλεύρι και ύστερα μετατρέπονται συχνά σε άλλο προϊόν όπως ψωμί ή ζυμαρικά.

3.2 Διατηρούμενη και βελτιωμένη θρεπτική ποιότητα

Η επεξεργασία όπως η κατάψυξη διατηρεί τις θρεπτικές ουσίες που υπάρχουν εκ φύσεως στα τρόφιμα. Άλλες διεργασίες όπως το μαγείρεμα μπορούν μερικές φορές να βελτιώσουν τη θρεπτική αξία αυξάνοντας τη διαθεσιμότητα των θρεπτικών συστατικών. Για παράδειγμα, χάρη στο βράσιμο και την κονσερβοποίηση τοματών για την παραγωγή πελτέ ή σάλτσας, αυξάνεται η διαθεσιμότητα της βιοδραστικής ένωσης λυκοπένιο στον οργανισμό. Όταν υφίστανται προσεκτική επεξεργασία, η επεξεργασία του κακάο και της σοκολάτας διατηρεί τα επίπεδα φλαβονοειδών όπως η επικατεχίνη και οι κατεχίνες, αλλά η περιεκτικότητά τους μπορεί να μειωθεί με υποδεέστερες συνθήκες επεξεργασίας. Το λυκοπένιο και τα φλαβονοειδή έχουν αντιοξειδωτικές ιδιότητες οι οποίες, σύμφωνα με ορισμένες έρευνες, συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας της καρδιάς και μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο ορισμένων μορφών καρκίνου.

Προς το παρόν, οι ερευνητές εξετάζουν τον χειρισμό της δυνατότητας αφομοίωσης θρεπτικών ουσιών μέσω της επεξεργασίας τροφίμων ώστε να δημιουργηθούν τρόφιμα με ενισχυμένη θρεπτική διαθεσιμότητα. Για παράδειγμα, φαίνεται ότι η ομογενοποίηση του γάλακτος μπορεί να μειώσει το μέγεθος σταγονιδίων του λίπους, τις καζεΐνες και ορισμένες πρωτεΐνες του ορού γάλακτος. Αυτό φαίνεται ότι επιφέρει καλύτερη δυνατότητα αφομοίωσης από το νωπό γάλα.

3.3 Ασφάλεια

Πολλές τεχνικές επεξεργασίας εξασφαλίζουν την ασφάλεια των τροφίμων μειώνοντας τους αριθμούς των επιβλαβών βακτηρίων που μπορούν να προκαλέσουν ασθένειες (π.χ. παστερίωση γάλακτος). Η ξήρανση, η δημιουργία τουρσιών και το κάπνισμα μειώνουν τη δραστηριότητα του νερού (δηλαδή το νερό που είναι διαθέσιμο για την ανάπτυξη βακτηρίων) και αλλάζουν το pH των τροφίμων και, με αυτόν τον τρόπο, περιορίζουν την ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών και μικροοργανισμών αλλοίωσης και επιβραδύνουν τις αντιδράσεις των ενζύμων. Άλλες τεχνικές όπως η κονσερβοποίηση, η παστερίωση και η υπερυψηλή θερμοκρασία (UHT) καταστρέφουν τα βακτήρια μέσω της θερμικής επεξεργασίας.

Ένα άλλο όφελος της επεξεργασίας είναι η καταστροφή αντι-θρεπτικών παραγόντων. Για παράδειγμα, το μαγείρεμα καταστρέφει τους αναστολείς πρωτεάσης όπως οι αναστολείς θρυψίνης που υπάρχουν στον αρακά, τα φασόλια ή τις πατάτες. Οι αναστολείς θρυψίνης είναι μικρές

σφαιρικές πρωτεΐνες που αναστέλλουν τη δράση των ανθρωπίνων πεπτικών ενζύμων θρυψίνη και χυμοθρυψίνη που απαιτούνται για τη διάσπαση των διατροφικών πρωτεϊνών. Εάν υπάρχουν στα τρόφιμα, μπορούν να μειώσουν τη θρεπτική αξία του τροφίμου και σε υψηλές δόσεις, σε μελέτες ζώων, έχει αποδειχτεί ότι είναι τοξικοί, ενώ ορισμένες ενδείξεις για τους ανθρώπους παρουσιάζουν παρόμοια αποτελέσματα. Ο παρατεταμένος βρασμός επίσης καταστρέφει τις επιβλαβείς λεκτίνες που υπάρχουν στα όσπρια όπως τα κόκκινα φασόλια. Οι λεκτίνες προκαλούν τη συγκέντρωση ερυθροκυττάρων και αν δεν διασπαστούν πριν από την κατανάλωση προκαλούν σοβαρή γαστρεντερίτιδα, ναυτία και εμετούς.

3.4 Διατήρηση, εξυπηρέτηση και επιλογή

Η επεξεργασία τροφίμων επιτρέπει την παράταση της διάρκειας ζωής των τροφίμων (π.χ. ευπαθή τρόφιμα όπως κρέας, γάλα και τα προϊόντα αυτών). Η εφαρμογή της συσκευασίας σε τροποποιημένη ατμόσφαιρα σημαίνει ότι τα φρούτα και τα λαχανικά μπορούν να αποθηκευτούν κατ' οίκον για μεγαλύτερο διάστημα, γεγονός που συνεπάγεται λιγότερο συχνές αγορές φρέσκων ειδών και μικρότερη απώλεια αλλοιωμένων ειδών. Η αποθήκευση και η συσκευασία υψηλής τεχνολογίας προσφέρουν άνεση στον καταναλωτή.

Η επεξεργασία τροφίμων μας δίνει τη δυνατότητα να απολαύσουμε ένα ποικίλο διαιτολόγιο που ταιριάζει στον ταχύ ρυθμό και τις πιέσεις της σύγχρονης κοινωνίας όπου ζούμε. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν σε άλλες χώρες για τις διακοπές τους ολοένα και περισσότερο, επομένως έρχονται σε επαφή με ευρύτερη επιλογή γεύσεων και ειδών τροφίμων. Επίσης, τα άτομα αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο περνούν τον χρόνο τους και πολλοί επιλέγουν να μην μαγειρεύουν τρόφιμα εκ του μηδενός. Επομένως, για να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των καταναλωτών, οι παραγωγοί παράγουν υψηλής τεχνολογίας τρόφιμα ποιότητας εστιατορίου, ή από μακρινές χώρες για να τα μαγειρέψουμε και να τα απολαύσουμε στο δικό μας σπίτι.

Στο Δυτικό κόσμο, τα τρόφιμά μας στηρίζονται κατά πρωταρχικό λόγο στη συγκομιδή πέντε βασικών ειδών διατροφής: ρύζι, σιτάρι, καλαμπόκι, βρώμη και πατάτες. Το φάσμα των χαρακτηριστικών που έχουμε συνηθίσει στα τρόφιμά μας προέρχεται από αυτά τα πέντε βασικά είδη διατροφής σε συνδυασμό με τις σύγχρονες τεχνικές επεξεργασίας τροφίμων. Επομένως, μπορεί να υποστηριχτεί ότι σήμερα έχουμε εξοικειωθεί με πλήθος τροφίμων που παρασκευάζονται από περιορισμένη γκάμα φυτικών ειδών για να προσφέρουν τη διατροφή μας. Αυτή η μεταμόρφωση βασικών τροφίμων σε επεξεργασμένα τρόφιμα δεν θα ήταν εφικτή χωρίς τη σύγχρονη τεχνολογία τροφίμων.

3.5 Μείωση των ανισοτήτων υγείας και των προβληματισμών

Είναι αναγνωρισμένο ότι τα άτομα που ζουν με χαμηλό εισόδημα έχουν λιγότερο ποικίλο διαιτολόγιο και αυτό συνεπάγεται ελλιπέστερη λήψη θρεπτικών ουσιών και υποδεέστερο επίπεδο θρεπτικών ουσιών. Η επεξεργασία όπως ο εμπλουτισμός ορισμένων προϊόντων όπως το αλεύρι, το ψωμί και τα δημητριακά προγεύματος έχει μειώσει τον αριθμό των ατόμων στην Ευρώπη με χαμηλό επίπεδο θρεπτικών ουσιών. Επιπλέον, η διατήρηση θρεπτικών ουσιών μέσω διεργασιών όπως η κατάψυξη δίνει τη δυνατότητα σε όσους δεν έχουν πρόσβαση σε τόσο ευρύ φάσμα τροφίμων να επιτύχουν καλύτερη διατροφή από το πιο περιορισμένο φάσμα τροφίμων που έχουν στη διάθεσή τους.

Χρόνιες παθήσεις όπως η καρδιοπάθεια, η παχυσαρκία και ο διαβήτης μπορούν να αντιμετωπιστούν, εν μέρει, μέσω διαιτητικών στρατηγικών. Ανταποκρινόμενοι σε αυτό, οι παραγωγοί έχουν εφαρμόσει τεχνικές επεξεργασίας τροφίμων για να προσφέρουν στους καταναλωτές τη δυνατότητα παραλλαγών πολλών τροφίμων και γευμάτων με χαμηλά λιπαρά ή χωρίς λιπαρά. Ίσως το απλούστερο παράδειγμα είναι η παραγωγή ημιαποβουτυρωμένου γάλακτος (επίσης γνωστό ως "με χαμηλά λιπαρά" ή "με λίγα λιπαρά") όπου το λίπος απομακρύνεται από το προϊόν στη διάρκεια της επεξεργασίας -η κρέμα ξαφρίζεται από το πάνω μέρος του γάλακτος μετά από ένα στάδιο φυγοκέντρησης. Επίσης, τα λίπη μπορούν να μειωθούν στα τρόφιμα με την προσθήκη νερού ή άλλων συστατικών που αντικαθιστούν μέρος του λίπους και μειώνουν την ενεργειακή πυκνότητα. Οι μαργαρίνες με μειωμένα λίπη είναι καλό παράδειγμα. Ωστόσο, η προσθήκη νερού πράγματι οδηγεί σε πιο ευπαθές προϊόν και, συνεπώς, τα προϊόντα μειωμένης λιποπεριεκτικότητας μπορεί να έχουν πρόσθετους σταθεροποιητές και συντηρητικά για να αποκαταστήσουν την αρχική διάρκεια ζωής τους και τη σταθερότητά τους. Παράλληλα με τα προϊόντα με χαμηλά λιπαρά, η επεξεργασία τροφίμων επιτρέπει τώρα την παραγωγή παραλλαγών πολλών τροφίμων με χαμηλή περιεκτικότητα σε αλάτι και ζάχαρη και υψηλή περιεκτικότητα σε ίνες, δίνοντας τη δυνατότητα στους καταναλωτές να επιλέξουν τρόφιμα που ταιριάζουν στις δικές τους απαιτήσεις για την υγεία τους.

(Το άρθρο «**ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΜΕΝΑ ΤΡΟΦΙΜΑ**» συνεχίζεται στο επόμενο τεύχος του περιοδικού.)

Καρτοστάλ του 1910

Ο απόδημος συμμαθητής μας Δρ. *Νικόλαος Μπλέτσος* έστειλε αντίγραφα καρτοστάλ του 1910, τα οποία δώρισαν στην σύζυγό του στις Η.Π.Α.

Καρτοστάλ της Ακρόπολης

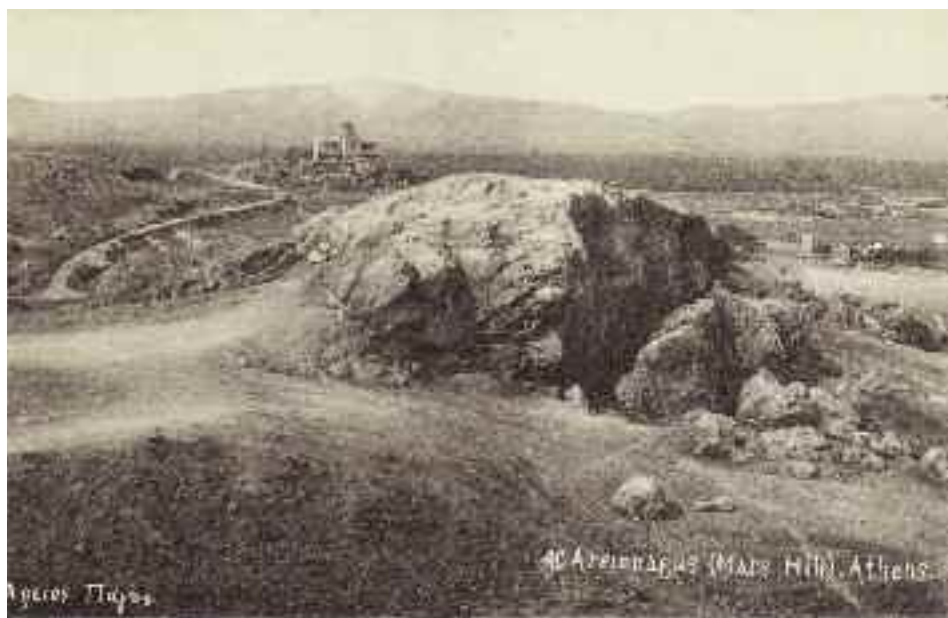

Η Αίγινα και ο λόφος Φιλοπάππου από τον Παρθενώνα.

Θέα από τον Παρθενώνα. Υμηττός

Άρειος Πάγος.

Θέα από τον Παρθενώνα.

Κόρινθος: Είσοδος στο ναό.

Η Ιερά Οδός προς την Ελευσίνα.

Κόρινθος: Η κρήνη Γλαύκη.

Ακροκόρινθος και ο ναός του Απόλλωνα.

ΤΟ ΔΕΛΤΑ

Αν θέλεις να με συναντήσεις,
Ξέρεις πού θα με βρεις:
Στο Δέλτα κάποιου ποταμού.....

Έλα και συ να περπατήσεις
Στο ομαλό ανάγλυφο
Στο τέλος της διαδρομής....

Ο ποταμός ηρέμησε βουβός
Στης θάλασσας την προσιονή
Την ώρα της επιστροφής..

Κινούμενες νερόφλεβες υφαίνουν
Τα κρυστάλλινα χαλίγια
Στου ήλιου τον ιδιισμό...

Λουσιμένα στην απαλή νεροτριβή
Απλώνονται τα γιορτινά χαλιά
Από τα δώρα της συντριβής...

Η θάλασσα με κύματα ψιθυριστά
(σαΐτιές στον αργαλειό του χρόνου)
Τα νυφικά στρωσίδια ετοιμάζει...

Στρογγυλεμένα λιθοβότσαλα
Λευκά μικρά-νεκρά κοχύλια
Τα πρόσφορα της τελετής...

Η μυσταγωγία της γιορτής:
Το αιώνιο υφάλμυρο φιλί
Στη συμβολή της επαφής...

Με τον οδνηρό- ατέλειωτο οργασμό
Οι νεκρικοί λαβύρινθοι των κοχυλιών
Ροφούν το σπέρμα της συντέλειας...

Σ'αμμουδερές υγροφαλιές τα
νεροπούλια
Με μυστικές κραυγές γεννούν τ'αυγά
Της φυσικής ατέρμονος διαδοχής...

Οι γλάροι, στον αέρινο ερωτισμό
Ζητούν τη ζωντανή τροφή τους
Συνθλίβοντας τον χρόνο των
ενοστίκτων...

Η θάλασσα θα καταπιεί τον ποταμό
Για να τον ανασάνει με το χάδι
Του ήλιου του καλοκαιριού...

Και της ανάσας ο ατμός θα εκραγεί
Και με νεροτριχιές θα επιστρέψει
Να ξεχειλίσει πάλι τη θυελλώδη
κοίτη....

Στου ποταμού το δέλτα την πορεία
Διάλεξε την ασφαλή παρόχθια
ατραπό

Μη, πρόωρα, χαθείς στο σπαραγμό...

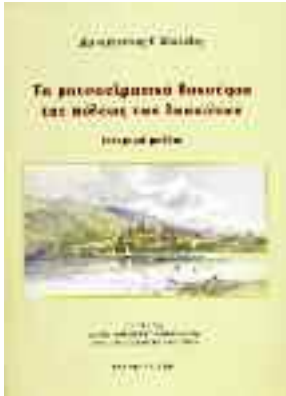
Ξέρεις πού θα με συναντήσεις:
Στη λυτρωτική αγαλίαση
Της θαυμαστής αλληλουχίας...

T. K. *

-----
* Παλιός Απόφοιτος της Ζωσιμαίας Σχολής.

Η δημοσίευση του ποιήματος ΤΟ ΔΕΛΤΑ του T. K. έγινε με την επιμέλεια της Ελευθερίας Τζιάλλα Μάντζιου.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ:

Ο απόφοιτος της Ζωσιμαίας Σχολής, πρώην Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης **Κωνσταντίνος Κουλίδης** προσέφερε στο Σύλλογό μας το βιβλίο του με τίτλο «**Τα μουσουλμανικά βακούφια της πόλεως των Ιωαννίνων**». Το βιβλίο εκδόθηκε στα Ιωάννινα το 2004. Είναι ανάπτυπο από το «**Ηπειρωτικό Ημερολόγιο**» της Εταιρείας Ηπειρωτικών

Μελετών. Στο βιβλίο αυτό θα βρει ο ενδιαφερόμενος πλούτο πληροφοριών με ιστορική τεκμηρίωση για όλα τα βακούφια της πόλης των Ιωαννίνων και ιδιαίτερα για τα τζαμιά της και για τα τέσσερα (4) που υφίστανται ακόμη και τα υπόλοιπα δεκατρία (13) που δεν υφίστανται πλέον. Υπάρχουν ακόμη πληροφορίες για τα μεσιζήτια, τους τεκέδες, τους μεντρεσέδες, τους τουρμπέδες (μαυσωλεία) και για άλλα μουσουλμανικά βακούφια της πόλεως.

Συνεργασίες:

Για τη βελτίωση του περιοδικού παρακαλούμε για τη συνεργασία σας σε θέματα:

1. Που έχουν σχέση με τους αδελφούς Ζωσιμάδες και την Ζωσιμαία Σχολή.
2. Που αφορούν άμεσα στον Σύλλογο.
3. Επετειακά, ιδίως της πόλης των Ιωαννίνων και της Ηπείρου.
4. Ιστορικά.
5. Λαογραφικού περιεχομένου.
6. Επιστημονικού περιεχομένου, έστω και εξειδικευμένου αλλά κατανοητό από μη ειδικό.
7. Για αποφοίτους της Ζωσιμαίας Σχολής που έχουν αποβιώσει.
8. Γενικού ενδιαφέροντος.
9. Λογοτεχνικά και ποιητικά Ζωσιμάδων και μη.
10. Φωτογραφιών από τα σχολικά χρόνια και όχι μόνο με την παράκληση να αναφέρεται το όνομα του φωτογράφου και να έχουμε την άδεια του για την δημοσίευση.
11. Αναμνήσεων από τα μαθητικά χρόνια.

Ιδιαίτερη παράκληση κάνουμε για συνεργασίες με νέους που αποφοίτησαν ή εξακολούθουν να φοιτούν στη Ζωσιμαία Σχολή. Όλες οι συνεργασίες να είναι κατά το δυνατόν συνοπτικές.

Ευχαριστούμε θερμά όλους τους απόφοιτους και μη της Ζωσιμαίας Σχολής που έχουν τιμήσει και τιμούν το περιοδικό με τις συνεργασίες τους.

ΤΑΣΟΣ ΠΟΡΦΥΡΗΣ

Ενενήντα σελίδες αφιερώνει στο έργο του καταξιωμένου Ηπειρώτη ποιητή **Τάσου Πορφύρη** το 3ο τεύχος του περιοδικού λογοτεχνίας και πολιτισμού «**Ο ΣΙΣΥΦΟΣ**» (Ιανουάριος - Ιούνιος 2012).

Στο αφιέρωμα γράφουν οι:

Βαλεντίνη Καμπατζά: Η αντίληψη της ποιητικής διαδικασίας και η συμβολή της μνήμης - τραυματικής και λυτρωτικής-όπως εμφανίζεται στο έργο του Τάσου Πορφύρη.

Γιώργος Χ. Θεοχάρης: Το ανθρώπινο και το φυσικό τοπίο του Τάσου Πορφύρη. Πλυμένα κόκκαλα, άνθρωποι, ποιήματα, τραγούδια, ζώα, νερά, λούλουδα, πούλουδα και δέντρα στα ποιήματα του [Μια πραγματολογική σταχυολόγηση].

Χρυσούλα Σπυρέλη: Το λογοτεχνικό περιοδικό *Μαρτυρίες* (1962-1966) και ο ποιητής Τάσος Πορφύρης.

Στυλιανή Παντελιά: Επικίνδυνα ποιήματα και αθώα τοπία (Το έργο του Τάσου Πορφύρη).

Περικλής Τσελίκης: Η ποίηση του Τάσου Πορφύρη.

Δημήτρης Ι. Καραμβάλης: Οι πρώτες συλλογές του Τάσου Πορφύρη: *Νεμέρτσκα* και *Το εγκχταταλειμένο σπίτι*.

Κωνσταντίνος Μπούρας: Η πιστή απουσία της αγαπημένης στην ποιητική του Τάσου Πορφύρη, όπως φαίνεται στις συλλογές *Flash back* (1971) και *Η πέμπτη έξοδος* (1980.)

Θεοδόση Πυλαρινός: *Τα Λαβωμένα* της ποίησης του Τάσου Πορφύρη.

Θανάσης Κούγκουλος: Ο μύθος του γενέθλιου τόπου στα διηγήματα του Τάσου Πορφύρη.

Γιάννης Καβάσιλας: Περιδιαβάζοντας το παρελθόν. Τάσος Πορφύρης, *Η δοντάγρια*, διηγήματα, Εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 2006.

Κατερίνα Κούσουλα: Τα Έρημα. Βιβλιοπαρουσίαση.

Γιώργος Μαρκόπουλος: Τάσος Πορφύρης, *Χρονοσυλλέκτης*. Παρουσιάζονται επίσης και τέσσερα αδημοσίευτα ποιήματα του Τάσου Πορφύρη.

ΤΑΤΣΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

του ποιητή **Τάσου Πορφύρη**

Ο συμπατριώτης βιολονίστας Τάτσης Αποστολίδης "έφυγε" από κοντά μας τη Δευτέρα 31η Αυγούστου του 2009 σε ηλικία 81 ετών. Γιος του γιατρού Πέτρου Αποστολίδη και της Αθηνάς Καππά 'μοναχοπαίδι. Γεννήθηκε στην Καλουτά Ζαγορίου το 1928. Παντρεύτηκε την βιολίστα Έρση Καγκελάρη. Απέκτησαν ένα γιο, τον Πέτρο, που εκτός από τα νομικά σπούδασε και πιάνο και ως διπλωματούχος του οργάνου, συνόδευσε τον πατέρα του σε ρεσιτάλ και συνέπραξε ως σολίστ με την Κ.Ο.Α. Διατήρησε τη θέση του πιανίστα της Κ.Ο.Α., μέχρις ότου καταργήθηκε αυτή η θέση. Η Έρση Καγκελάρη-Αποστολίδη, μέλος της Κ.Ο.Α. συμμετείχε στις συναυλίες της ως κορυφαία της βιόλας. Τρία τα μέλη της οικογένειας και τα τρία υπηρέτες της μουσικής.

Ο Τάτσης Αποστολίδης σπούδασε βιολί στο Ωδείο Ιωαννίνων με τη δασκάλα Όλγα Μέντζου από τη Βήσσανη Πωγωνίου, που λόγω των αριστερών της πεποιθήσεων ήταν γνωστή ως "μπολσεβίκα". Το 1946 αποφοίτησε από τη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, στη συνέχεια φεύγει για την Αθήνα και εγγράφεται στο Ωδείο Αθηνών στην τάξη του καθηγητή Γ. Λυκούδη.

Υπηρετήσε τη στρατιωτική του θητεία στο Μεσολόγγι. Δεν τον έστειλαν στην Κόρινθο, γιατί ο πατέρας του ήταν ΕΑΜίτης, εξόριστος κ.τ.λ. Πού να φανταστούν το καλό που του 'καναν! Αν γινόταν βαθμοφόρος, έστω και δεκανέας, θα 'χανε από τη μελέτη του βιολιού του. Τι σκαρώνει η ζωή του ανθρώπου! Κι εγώ, αν δεν βρισκόμουν εξορία αλλά στα Γιάννενα, θα ήμουν παρέα με τους Φαριδου, Πρίντζου¹, Μαργέλη και άλλους στις αιώνιες μονές: εκτελεσμένος².

Το 1957 μεταβαίνει με κρατική υποτροφία στη Γαλλία, όπου μελετάει για 3 χρόνια (1957-1960) με τον παιδαγωγό George Szezyng και τον μεγάλο βιολονίστα Henryk Szezyng. Το 1960 του απονέμεται το 1ο Βραβείο της Μουσικής Ακαδημίας της Nice. Συνέπραξε ως σολίστ με συμφωνικές ορχήστρες στο εξωτερικό, στην Ελλάδα και έδωσε πολλά ρεσιτάλ βιολιού. Ως εξάρχων της Κ.Ο.Α. άφησε εποχή (1965 - 1983). Από το 1955 διδάσκει στο Ωδείο Αθηνών. Έχει παίξει σε πρώτη εκτέλεση έργα Ελλήνων συνθετών: Θ. Καρυωτάκη, Γ. Α. Παπαϊωάννου, Γ. Σισιλιάνου, Δ. Δραγατάκη, Ν. Σκαλκώτα. Εν ολίγοις, μια ολοκληρωμένη μουσική προσωπικότητα της πατρί-

1 Σπύρος Εργολάβος: "Η δίκη της Πρίντζου και οι εκτελεσμένοι των Ιωαννίνων" εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1988.

2 Πέτρος Αποστολίδης: "Όσα θυμάμαι., 1960-1969", σελ.355, εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ, 1983.

δας μας.

Πρωτοείδα και πρωτοάκουσα τον Τάτση Αποστολίδη την άνοιξη του 1943 στη Βήσσανη Πωγωνίου με την ευκαιρία του Πανπωγωνησιακού Συνεδρίου της ΕΠΟΝ. Αντιπροσωπείες της ΕΠΟΝ και των αετόπουλων από τα χωριά Πωγωνίου, είχαμε επισκεφτεί τη Βήσσανη και κατακλύσει τη μεγάλη αίθουσα του Αρρεναγωγείου, στον επάνω όροφο. Μετά τις προγραμματισμένες ομιλίες³, ο Τάτσης έπαιξε -δεν θυμάμαι ποιες συνθέσεις- με το βιολί του. Τώρα που φέρνω στη μνήμη μου αυτήν την εικόνα, κι ας πέρασαν 68 χρόνια, θυμάμαι πως όταν τελείωσε, το ακροατήριο χειροκροτούσε όρθιο για αρκετή ώρα.

Στην τηλεοπτική συνέντευξη που έδωσε στον ποιητή Μιχάλη

Γκανά, τη δεκαετία του 1980 -αν δεν με απατά η μνήμη μου- μίλησε με ενθουσιασμό για τον καθηγητή του στη Ζωσιμαία φιλόλογο και ποιητή Γιάννη Σαραλή που με την διδασκαλία του (1942 - 1945) του εμφύσησε την αγάπη για το δημοτικό τραγούδι και γενικότερα για την ποίηση. Ο Μιχάλης Γκανάς του αφιέρωσε ένα ποίημα, το V (σελ. 11 στη συλλογή του "Τα Γυάλινα Γιάννενα", εκδόσεις Καστανιώτη, 1989).

Στην ίδια συνέντευξη, ο Τάτσης απήγγειλε ένα απόσπασμα από δημοτικό τραγούδι που δίδασκε ο καθηγητής του:

*/.../ Ήρθα και σ' ήρτα μοναχή
και δε σ' έχορτασα φιλί
σ' εκύτταξα ν' αχόρταγα
και καθόμουν και ρώταγα'
Το πού να είν' η μάνα σου*

3 Ανάμεσα στους ομιλητές και ο Βησσανιώτης Απόστολος Στούπης, 15 χρόνων τότε. Με την βαρυτόνου φωνή, κι ας ήταν τόσο μικρός, και τις καλοζυγισμένες φράσεις ενθουσίασε το ακροατήριο κι ο ΕΠΟΝίτης Φάνης Γεράσης από τη Ρουσιά -που έλαβε μέρος εκείνη τη χρονιά στη μάχη στους Αγιούς με τους Γερμανούς- του φώναξε: "Μπράβο ωρέ κούτσιε ' σε θαμαίνομαι!".

Ο Τάτσης ήταν μέλος της Πανεπειρωτικής Οργάνωσης ΕΠΟΝ με το ψευδώνυμο: "Ρήγας". Στη Βήσσανη ήρθε με την θεατρική συγγραφέα και σκηνοθέτιδα "Χαραυγή", ψευδώνυμο της Ίντας Χριστινάκη, κόρης του διοικητού τότε της Αστυνομίας των Ιωαννίνων. Το έργο της "Χθες, σήμερα, αύριο" παιζόταν στην περιοχή από το εκπολιτιστικό συγκρότημα της ΕΠΟΝ Πωγωνίου, όπως και σε όλη την Ήπειρο. Ο Τάτσης με τους συνεργάτες του μουσικούς και ηθοποιούς περνούσαν τα μπλόκα των κατακτητών δείχνοντας τα μουσικά όργανα και τις πάρτες, λέγοντας ότι πήγαιναν να παίξουν και να τραγουδήσουν σε γάμους και πανηγύρια! Εκείνη την εποχή διέπρεπαν στο τραγούδι οι αδελφές Ηλέκτρα και Πόπη Λογοθέτη, αϊτόπουλα από τη Βήσσανη. Λάβαιναν μέρος σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις και συμμετείχαν σε θεατρικές παραστάσεις κυρίως όταν στην σκηνή εμφανίζονταν τα ταμπλώ βιβάν, δίκην διαλείμματος. Τραγουδούσαν και στον Ραδιοφωνικό Σταθμό Ιωαννίνων όταν δήμαρχος ήταν ο Πέτρος Αποστολίδης. Τις αποκαλούσαμε: "Τα Καλουτάκια!". Η Πόπη θυμάται πως την ημέρα που ήρθε από τα Γιάννενα για την εκδήλωση με την "Χαραυγή" ο Τάτσης, έκατσαν λίγο να ξαποστάσουν στο πεζούλι του σπιτιού της και της πρόσφερε καφέ! Αυτά από την εποχή που "βρόνταγε ο Όλυμπος κι άστραφτε η Γκιώνα".

*κι ο άργιος πατέρας σου;
Η μάνα σου στην εκκλησιά,
κι ο αφέντης σου στα Γιάννενα
και συ κοντά στον μπουνταλά
με τα ματάκια χαμηλά⁴.*

Όταν κυκλοφορούσε ποιητική μου συλλογή, του 'στελνα αντίτυπό της. Μου τηλεφώνουσε κάνοντας σχόλια, από την πλευρά του μουσικού. Η τεχνική των στίχων μου, που το τέλος τους δεν συνέπιπτε με το ορατό τέλος του στίχου αλλά συνέχιζε στον επόμενο, με συνέπεια να υπάρχει μια μετάθεση για μια πιο βολική ολοκλήρωση, καθώς υπερηδώντας εμπόδια και φραγμούς έφτανε στο επιθυμητό αποτέλεσμα χωρίς να χάσει τίποτα από το ρυθμό και τη μουσική που το συνόδευε μέχρι το -επιτέλους!- τέλος του. Μου έλεγε λοιπόν: "Είναι ενδιαφέρουσα η ποίησή σου και τον μουσικό τον βοηθάει με τον τρόπο της".

Θυμάμαι τις πολύ ενδιαφέρουσες συζητήσεις μετά τις συναντήσεις της Κ.Ο.Α. σε διάφορα στέκια, ανάμεσα στον Τάτση, τον ποιητή και

κριτικό λογοτεχνίας Τάκη Μενδράκο⁵, τον σκηνοθέτη, ηθοποιό και ποιητή Κώστα Σφήκα⁶ και τον φιλόμουσο και θαυμαστή του Πολωνού σκηνοθέτη Αντρέι Βάιντα, Γιώργο Κεραμέα.

Μια μέρα -μας διηγήθηκε ο Τάτσης- τον είχαν καλέσει να παρακολουθήσει την εκτέλεση ενός μουσικού έργου συνθέτη, που δεν αναφέρω το όνομά του για ευνόητους λόγους. Στη διάρκεια της εκτέλεσης του έργου, ακουγόταν κάτι σαν βόμβος ιπτάμενου κουνουπιού -που τον σφύριζε ο συνθέτης- και που απαιτούσε να παιχτεί από τη βιόλα. Ο βιολίστας -ο Θεός ας αναπαύσει την ψυχή του- εξεμάνη, θεώρησε υποτιμητικό να παίζει αυτόν τον θόρυβο, σταμάτησε να παίζει, τοποθέτησε το όργανό του στη θήκη και, απευθυνόμενος στο συνθέτη, του είπε: "Γι' αυτό το "αριστούργημα" να βρεις κανέναν βιολίστα της πρώτης τάξης του Ωδείου να σου το παίζει 'αν θα στρέξει κι αυτός". Ο Αποστολίδης υπέμεινε ολόκληρο το "έργο" και στο τέλος δήλωσε: "Αυτές οι ασχημίες

---

4 Το δημοτικό αυτό τραγούδι βρίσκεται στο βιβλίο του φιλόλογου καθηγητή Γιάννη Σαραλή: "Νεοελληνική μετρική", έκδοσις Β', Βιβλιοπωλείο της Εστίας Ιωάννου Κολλάρου και Σια Α.Ε., 1953. Ένα βιβλίο 184 σελίδων για την κατανόηση της Ελληνικής Μετρικής, για την διάκριση και τα είδη των στίχων, τότε που η ποίηση είχε κανόνες και δεσμεύσεις, μέχρι που ήρθε ο καιρός του "ελεύθερου" στίχου που όπως είπε και ο Έλιοτ μόνον ελεύθερος δεν είναι. Αυτό είναι άλλο θέμα κι αν ασχοληθούμε μ' αυτό θα μας πάει πολύ μακριά.

5 Τάκης Μενδράκος: ποιητής, κριτικός λογοτεχνίας και μεταφραστής, γεννημένος το 1927. Περισσότερα στην ιστοσελίδα <http://www.poeticanet.com>

6 Κώστας Σφήκας, 1927-2009. Η γνωριμία του με τον Τάτση Αποστολίδη χρονολογείται από την Κατοχή (1943) στα Γιάννενα, όταν κι οι δυο ήταν ΕΠΟΝίτες. Γράφανε προκηρύξεις και της μοιράζανε στον κόσμο. Σκηνοθέτης, ηθοποιός, ποιητής. Για περισσότερα: α) <http://www.marxismos.com> β) Δελτία τύπου Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης γ) <http://news.in.gr> δ) Ποίηση και Εικόνα, Πρακτικά εικοστού ογδού Συμποσίου Ποίησης, σελ. 227-235, εκδόσεις "Ελληνικά γράμματα", 2009.

μου θυμίζουν τις άλλες του κρεβατιού που θα 'πρεπε να τις κρατήσεις για τον εαυτό σου. Το ζητούμενο είναι το μωρό -το έργο- αλλά με τον τρόπο που συνθέτεις θα μείνεις άτεκνος". Ήταν άτεγκτος στην κρίση του για τα δήθεν "πρωτοποριακά" μουσικά έργα.

Μια μέρα ανταμώσαμε στον "ΚΕΔΡΟ". Ζήτησε από τον πωλητή το δίτομο έργο του πατέρα του: "Όσα θυμάμαι 1900 -1969" και μου το πρόσφερε. Είναι το έργο ζωής ενός ανθρώπου, ενός γιατρού που περιγράφει την περιπέτεια της ζωής του και της Ελλάδας από το 1922 ως το 1969. Από τη Μικρασιατική εκστρατεία ως την εγκατάστασή του στην Αθήνα με την οικογένειά του, περνώντας από φυλακίσεις, εξορίες, αξιώματα. Εκλεγμένος δήμαρχος των Γιαννίνων το 1945 - ο "κόκκινος" δήμαρχος, όπως τον αποκαλούσαν- για έναν μόνο χρόνο λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν ατυχώς εκείνη την εποχή. Και πάλι τμήματα

μεταγωγών, φυλακίσεις, εξορίες, εξευτελισμοί. Στάθηκα ιδιαίτερα στη σελίδα 70 του βιβλίου (2ος τόμος), όπου ο συγγραφεύς του ποιητής Γιουσέφ Ελιγιά⁷ -μισός Εβραίος κι ολόκληρος Έλληνας, όπως τον αποκαλώ σ' ένα μου ποίημα-, είχε δημοσιεύσει στην Γιαννιώτικη εφημερίδα "Νέος Αγώνας", το ποίημα που άρχιζε:

*"Φαρισαίοι σκυφτοί προσευχηθείτε
το βιος είναι καλά σιγουρευμένο..."*

- Πώς το εμπνεύστηκες αυτό μωρέ Γιουσέφ; τον ρωτώ.

- Από τη Συναγωγή. Βλέπεις εκεί όλους αυτούς τους Μπατσήδες, τους Καμπελήδες, τους Μαρκάδες και τους άλλους σπεκουλάντες, που ολημερίς κατακλύβουν τον κόσμο και με μια πετσέτα στο λαιμό και στο κεφάλι να κουνιούνται μπρος πίσω, στο ρυθμό των ύμνων.

Στο υστερόγραφο του ο πατέρας του Τάτση, αναφέρει: "Τώρα αν με ρωτήσετε τι θα 'κανα αν γινόταν να ξαναζήσω τη ζωή μου, απαντώ αδιάσταχα: "Θα 'κανα πάλι τα ίδια.

---

7 Ο Γιουσέφ Ελιγιά (1901-1931), εκτός από ποιητής ήταν ως γνωστόν και μεταφραστής, κυρίως Εβραϊκής ποίησης, όπως: "Άσμα ασιμάτων", "Δευτερονόμιο", "Ιώβ", "Ψαλμοί Δαβίδ" κ.άλ. Στο τέλος ενός μεταφρασμένου ποιήματος σημειώνει: "Φερμένο στα Ρωμέικα!". Στο χαμό του έβαλε χέρι και ο Σαμπεθάι Καμπιλής, ο πρόεδρος της Εβραϊκής Κοινότητας Ιωαννίνων (βλέπε και το ομώνυμο διήγημα του Δημήτρη Χατζή στο "Τέλος της μικρής μας πόλης").

Ένας μελετητής του αναφέρει ότι "*παρατηρείται στο σύνολο του έργου του μια υβριδικότητα που δεν μας επιτρέπει να τον κατατάξουμε σε μια συγκεκριμένη σχολή*" (Λέων Α. Ανά στο βιβλίο: "Γιουσέφ Ελιγιά, Άπαντα", εκδόσεις Γαβριηλίδης). Ερωτώ: Γιατί θα 'πρεπε να τον κατατάξουμε κάπου, κ. Ανά; Δεν φτάνει ότι είναι ποιητής; Τόση φροντίδα να τον στριμώξουμε στο κρεβάτι του Προκρούστη; Ντε και καλά να τον μαντρώσουμε στη στάνη; Αχ, μωρέ Αλέκο Αργυρίου, μας στριμώξεις σε "γενιές", μας πήρες στο λαιμό σου! Δούλεψες περισσότερο για εκδότες και ταξινομητές παρά για μας!

Όμως περισσότερα για τον Ελιγιά στο πόνημα της καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ελένης Κουρματζή: "Γιουσέφ Ελιγιά: Η κοινωνική διάσταση του έργου του", Ιωάννινα, 2009. Διαβάστε το!

Είναι μεγάλη ευτυχία και ικανοποίηση να μην ντρέπεσαι για τον εαυτό σου".

Πόσοι θα μπορούσαν να το πουν αυτό; Αυτός ήταν ο Πέτρος Αποστολίδης, που μετά την συνταξιοδότησή του αγόρασε μια γραφομηχανή για να γράψει την αυτοβιογραφία του. Δεν είχε καμιά πρόθεση να την δημοσιοποιήσει μέχρι που την διάβασε ο Τάσης και τον παρότρυνε να την πάνε στον "ΚΕΔΡΟ". Έτσι με τη μεσολάβηση και τη φροντίδα του Τάση εκδόθηκε το δίτομο αυτοβιογραφικό έργο του πατέρα του, από τον "ΚΕΔΡΟ". Το θεωρώ μια σύνοψη των γεγονότων για τα τραγμένα χρόνια της Ελληνικής Ιστορίας, γραμμένης από έναν άνθρωπο που υπέφερε, δοκιμάστηκε όλα αυτά τα δύσκολα χρόνια και που με μνήμη ελέφαντα περιγράφει ότι είδε και

ό,τι υπέφερε στον αδυσώπητο αυτόν αιώνα. Ένας θησαυρός σε 620 σελίδες, ένας μπούσουλας που δείχνει προς την αξιοπρέπεια, τον ανθρωπισμό και την πίστη στα ανθρώπινα ιδανικά. Είναι μια κιβωτός που σώζει από τον κατακλυσμό της βαρβαρότητας, την ανθρωπιά μας. Αν δεν διαβάσετε αυτό το δίτομο έργο δεν θα γνωρίσετε τα γεγονότα που σημάδεψαν και τη ζωή του Τάση και που εν πολλοίς πιστεύω αποτέλεσαν - ξέχωρα από τις σπουδές του- και τη μαγιά για τη μουσική του σταδιοδρομία, ιδιαίτερα όσον αφορά στην ερμηνεία των έργων του ρεπερτορίου του.

Το 2001 ο Τάσης δημοσιεύει στις εκδόσεις "ΚΕΔΡΟΣ" ένα βιβλίο 103 σελίδων με τίτλο: "Δεκαπέντε ιστορίες και μια βόλτα με το ποδήλατο"⁸, σε μια εποχή που είχε καθιε-

---

8 Με το βιβλίο ασχολήθηκαν:

- α) Μαρία Λαϊνά: "Περισσότερο από το ταλέντο μας" (από τη σελίδα της "Πεντάλ" στο ένθετο "Βιβλιοθήκη" της "Ελευθεροτυπίας" (16/10/2009)
- β) Κώστας Π. Βλάχος: "Ο Τάσης Αποστολίδης ως πεζογράφος", Ιωάννινα 2008
- γ) Τάκης Καλογερόπουλος: "Τάσης Αποστολίδης" (Λεξικό της Ελληνικής μουσικής, εκδόσεις Γιαλλελή, 2001, όπως δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα <http://www.musipedia.gr>)
- δ) Γιώργος Τσαντίκος: "Έφυγε ο Τάσης Αποστολίδης" (ανάρτηση στην ιστοσελίδα <http://www.agon.gr> στις 4/9/2009)
- ε) Φιλήμων Καραμήτσος: "Τάσης Αποστολίδης, ένας εκλεκτός άνθρωπος", όπως δημοσιεύτηκε στην "Έκδοση", εφημερίδα των Ιωαννίνων στις 28/9/2010 και αναρτήθηκε στο blog "metaxifilon" και στην ιστοσελίδα <http://epirusonline.gr>
- στ) Φίλωνας: "Τάσης Αποστολίδης", ανάρτηση στην ιστοσελίδα <http://www.filonas.gr> στις 22/05/2007
- ζ) Έφη Αγραφιώτη: "ΤΑΤΣΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: Coda" [μουσικά πορτραίτα] όπως δημοσιεύεται στο μουσικό διαδικτυακό περιοδικό "TAR" (<http://www.tar.gr>)
- η) "Ζωσιμάδες" (τεύχος 29, σελ. 72-73/ Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2009 και στην ιστοσελίδα <http://www.zosimaia.gr>)
- θ) Φιλήμων Καραμήτσος: "Τάσης Αποστολίδης: από την ΕΠΙΟΝ στην κορυφή της μουσικής" (ανάρτηση στο blogspot "metaxifilon")
- ι) Άρης Γαρουφαλής: "Τάση, αγαπημένη, καληνύχτα" από το "Ηπειρωτικό Ημερολόγιο", σελ. 9-16, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 2010
- ια) Ναταλί Χατζηαντωνίου: "Σίγησε το αριστερό βιολί", "Ελευθεροτυπία", σελ.29, 21/09/2009.

ρωθεί σαν βιολονίστας, καθηγητής βιολιού και μουσικής δωματίου, διευθυντής της Ορχήστρας του Ωδείου Αθηνών και άλλων μουσικών συνόλων. Τι τον έκανε να γράψει αυτό το βιβλίο; Ίσως η άλλη αγάπη του, η λογοτεχνία, που μια ζωή την είχε παραμελήσει για χάρη της μουσικής και τώρα είχε φτάσει η ώρα της; Ίσως γιατί υπήρχαν πράγματα που έπρεπε να ειπωθούν σε μιαν άλλη "γλώσσα", πιο κατανοητή ίσως πέραν της μουσικής ερμηνείας; Όπως και να 'χει, πρόκειται για κείμενα εξαιρετικής ευαισθησίας με σπάνια αίσθηση του περιπτού. Θα τολμούσα να πω πως ο Τάτσης προσπάθησε να κερδίσει το κοινό της λογοτεχνίας προσφέροντάς του μουσική από λέξεις κι όχι από νότες. Έτσι ο συγγραφέας Τάτσης πραγματοποιεί και μιαν υπέρβαση προσπαθώντας να αλώσει και το αισθητικό πεδίο μιας άλλης τέχνης.

Εδώ έχουν λόγο παρουσίας ορισμένα παραθέματα από το βιβλίο του, για να μην καταχραστώ το δικαίωμα να λέω τα δικά μου. Θεμιτό -δε λέω- αλλά που πολλές φορές οδηγεί στο να μην γνωρίζουμε τι λέμε, ένιοι εξ ημών.

/.../ Μετά το σπίτι το ρίζανε 'το είχαμε εγκαταλείψει. Πήγα λίγες μέρες πριν πέσει. Στην εξώπορτα τα σημάδια από τις τσεκουριές των Γερμανών σύριζα στην ταμπελίτσα με το όνομα του μπαμπά και το "ιατρός". Τα δωμάτια υγρά, σαν πιο μεγάλα. Είχαν κρατήσει τους ήχους, λίγες νότες παραπάνω στα φαγωμένα σκαλιά και στα πατώματα που έτρεμαν ...
(*"Ο θησαυρός του Σαμουήλ"*, σελ.14).

/.../ Προσπαθώ να θυμηθώ το τραγούδι του γιατρού, να το δοκιμάσω 'δειλά-δειλά, πώς πιάνεις στη χούφτα σου ένα μικρό πουλί και τρέμει η κοιλιά του;

/.../ Όλα σχεδόν τα βιβλία τα πήραν. Πήραν κι εκείνο: τ' όνομά της με κόκκινα καρφωμένα - αχ Ρόζα, πήραν και τον πατέρα. Ο καιρός άνοιξε. Η πάγνη σηκώνεται πάνω από μπροστάνια, αραιώνει. Κάθομαι στο πεζούλι του κήπου. Κοίτα ο πελαργός του σπιτιού μας έχει φτάσει.
(*"Μια ανάρρωση"*, σελ.47)

Δεν έμεινε τίποτα. Μια άφατη θλίψη από την απώλεια τόσων πραγμάτων. Ένα Largo που σκάβει μέσα μας προσπαθώντας να βρει τόπους και τρόπους να θρηνήσει για όλα όσα χάθηκαν.

/.../ Παραγγείλαμε καφέ

Γιατί ρώτησε, είπατε παύσεις, αντί σιωπή ή διακοπή;

"Σκεφτόμουνα τη μουσική", απάντησα. "Εκεί δεν υπάρχει σιωπή, ούτε διακοπή, μόνον παύσεις: μουσική χωρίς ήχο".

Προσπαθώ να κατανοήσω τη γεωμετρία του τόξου και του αριστερού χεριού επάνω στο βιολί, είπε ο Αλντο. Τόσο κοντά στο σώμα, ο ήχος τόσο μακριά. Πολλές φορές με πιάνει φόβος: αν σταματήσει;

Αν σταματήσει είπε ο Θεός χάνει το δρόμο του. Στη μουσική οι δρόμοι είναι ανοιχτοί στο χρόνο. Προχωρούμε, επιστρέφουμε, ξαναπαίζουμε. Da capo. Στην Coda, ολόκληρη η απώλεια παρούσα... Με το πρώτο σκοτάδι μπαίνουμε στο σταθμό αμίλητοι. Μετά ζήτησε να μην αποχωριστούμε έτσι στη σιωπή.

Χωρίς να ξέρω γιατί του χάρισα λίγες λέξεις:

Σουροντουλίτσα Φεριτζάι
Τσεραναγκόρ Σούμα Λιπόβιτσα
Υπατία Καλουτά Αναξεβία
Λαϊδή Μπάγια Λεσκοβέτσι Ομπόρ
Σκαμνέλι Λούτζανε Τζοντίλα⁹.

Φτάνει 'ταράχτηκε. Σφίξαμε τα χέρια. Από κάπου ερχόταν ένας γλυκός σκοπός κι οι γροιές νότες του κοντραμπάσου. Γύρισα. Ήταν ακόμα εκεί με το χέρι υψωμένο. Το τραίνο πίσω του -άμφωτο φίδι. Του φώναξα: Χαιρετίσματα στη Γκλόρια".

("Συνάντηση στο τραίνο", σελ. 73-74)

/.../ Έσκυψα κι είδα την πόλη: ο Μολδάβας την έσκιζε στη μέση. Τα γεφύρια του Σμέτανα σήκωναν αλλεπάλληλα τόξα 'τρομπέτες και χρυσά κόρνα έσβηναν στο βάθος. Ριανισίμο...

Το πρόσωπο του Γιόσιπ χτύπησε σα βέλος την επιφάνεια του νερού. Ήμαστε τότε δεκατριών. Τους πήραν μόλις που χάραζε. Είχε κωμώψει τη θήκη του βιολιού προσεχτικά ανάμεσα στα πόδια. Στην Παμβώτιδα έπεφτε το πρώτο χιόνι. Παύση.

("Ενθύμιον Πράγας", σελ. 83-85)

/.../ Βρήκαν το Σίλα έξω απ' τα μπιλιάρδα. Οι στρατιώτες με τα φαιά έδιωχναν τον κόσμο που ήταν μαζεμένος στην πλατεία. Είχαν αρχίσει οι συλλήψεις, σε λίγο θα έβγαινε απαγορευτικό της κυκλοφορίας. Στο μεγάλο ρολόι, η σημαία της Νεολαίας πάνω από τους σταματημένους ωροδείχτες, στον ιστό ψηλά η σημαία. Ο Σίλας μούδιασε, τον έβλεπα: κάτασπρος, τα μάτια κόκκινα, όρμησε να περάσει απέναντι, τον τράβηξα πίσω. Στρίψαμε το στενό, απ' το κουρείο του Τσάβαλον. Στην αυλή του σχολείου βρήκαμε τους άλλους, μαζεύτηκαν γύρω του. Έσκυψε αμήχανα, τάχα έφαγνε τις τσέπες του. Ο Τάσος ψιθύρισε "εσύ την έβαλες;", σήκωσε το κεφάλι, κοίταξε πέρα, δίστασε μια στιγμούλα. Ανέβασε μετά τους ώμους, έκανε έτσι ν' ανοίξει δρόμο, να ξεφύγει απ' τον κλοιό, με κοίταξε, απάντησε αδιάφορα: "Ίσως".

Απρόσβλητη από τα τεκταινόμενα στο έδαφος -για πόσο;-, όπου αν δεν πατήσει αρβύλα πεζικάριου δεν υπάρχει κατοχή χώρου -κατακτημένο έδαφος-, κυματίζει μοναξιά κι ελπίδα. Κι η ελευθερία την ανεβάζει

9 Όπως και στον Γιάννη Ζαρκάδη το 2002, αυτόν τον ποιητή, τον "κλινικά Ηπειρώτη" που επισκέπτεται νυχτερινές ώρες τα Ηπειρώτικα ποτάμια για να γιάνουν τις πληγές του: αυτά τα "διανυκτερεύοντα φαρμακεία της πατρίδας"

/.../ Σμόλικας, Γράμιος, Γκαμήλα

Τζουμέρκα, Νεμέτοκα, Λάκιμος
Τόμαρος, Μουργκάνια, Κουρούλας

Κατάρτια της Πατρίδας πετρωμένα. "Βορειοδυτικά", "Σαρκοφάγος", σελ.13 "Πλανόδιον", 2002

Λέξεις, ονόματα λατρεμένων τόπων υποθέτω. Εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίξε-γέλασε, όπως δεν είναι παίξε-γέλασε και αυτές οι ματωμένες σημαίες που αναδιπλώνονται κυματίζοντας στις κορυφές των βουνών μας.

όλο και ψηλότερα και γίνεται ένα με το γαλάζιο ουρανό και τα ανάγια του άσπρα σύννεφα. Ψηλά λοιπόν η σημαία κι οι θυμωμένες μας καρδιές!

Κάθε λέξη του βιβλίου κι ένας τόπος. Κι όλες μαζί ένα ναρκοθετημένο πεδίο και για να βγει απ' αυτό αλώβητος έπρεπε να παίξει την κάθε νότα σωστά. Κάθε βήμα πιο κοντά στην έκρηξη ή την ελευθερία ανάλογα με το τι κουβαλάς μέσα σου, ποιους τρόπους δοκιμάζεις για να βγεις από τον "λαβύρινθο", που σχεδιάστηκε ανορθόδοξα και δεν γίνεται να μην αφήσεις χέρι ή πόδι στις δαγκάνες του, προσπαθώντας να του ξεφύγεις. Κι όλα αυτά στον μουσικό χώρο απλωμένον στο πεδίο των "συμφωνιών" με ορισμένες από τις σημαιούλες του να κυματίζουν μεσίσιτες. Κι από κοντά τα γεφύρια του Σμέτανα -που ανέφερα παραπάνω- ανασηκώνοντας αλλεπάλληλα τόξα. Άδικο είχαν όσοι όρισαν την αρχιτεκτονική ως "παγωμένη μουσική"; Ολόκληρο το βιβλίο τιτάνιες προσπάθειες να βγουν στο φως όσα βρίσκονταν στο βάθος του είναι του κι όσα τα κατάφεραν παραπέμπουν στα σπαρακτικά μοτίβα της Συμφωνίας Νο. 11 του Ντιμίτρι Σοστάκοβιτς. Δικαιοσύνη!

Ομολογώ δεν γνώριζα ότι εκτός από τις "Δεκαπέντε ιστορίες και μια βόλτα με το ποδήλατο" δημοσίευσε και 3 μικρά κείμενα στο περιοδικό "ΔΕΝΤΡΟ": Το "Ταξίδι" (τεύχος 123/124), τη "Συνάντηση" (τεύχος 137/138) και τη "Μαθητεία" (τεύχος 151-152). Το πληροφορήθηκα από τον συγγραφέα Κώστα Βλάχο

που ήταν ένας από τους ομιλητές στη μουσικοφιλολογική εκδήλωση της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών στο μέγαρό της, προς τιμήν του Τάτση Αποστολίδη, στις 28 Μαρτίου 2007. Την ομιλία του ο κ. Βλάχος μετέφερε σ' ένα μικρού μεγέθους κομψό βιβλιαράκι απ' όπου και οι πληροφορίες. Τον ευχαριστώ για την καλοσύνη που είχε να μου στείλει το βιβλίο του, το τόσο πολύτιμο για το γραφτό μου. Τα τρία αυτά πεζά, τα μικρά σε έκταση -και με το στοιχείο της αφαίρεσης που τα διακρίνει-, είναι ικανά να προκαλέσουν ερεθίσματα για προβληματισμούς καθώς οι λέξεις τους φορτισμένες με μουσική κατακλύζουν την περιοχή τους. Ειδικά στην "Συνάντηση" νομίζω πως η μουσική και η ποίηση, οι πολυαγαπημένες του, τον διεκδίκησαν και τον κέρδισαν παλικάρσια, ισότιμα, όπως αναφέρει στην καταληκτική του πρόταση.

Γράφοντας τις προηγούμενες σελίδες του κειμένου δεν είχα υπ' όψιν μου την "Συνάντηση" βέβαια. Τώρα που την απολαμβάνω, θεωρώ πως είναι απαραίτητο να την μεταφέρω εδώ για να δοκιμάσετε κι εσείς μια σπάνια αισθητική απόλαυση και μια ομολογία αγάπης του στις δυο "δίδυμες" τέχνες 'την μουσική και την ποίηση. Απολαύστε τις:

./.../ "Κι υπάρχουν λέξεις που όσο κι αν δεν προσέξουμε ή δεν μπορούμε να βαθύνουμε στο νόημά τους, η ηχητική τους μας μιλάει για το περιεχόμενό τους".

(Γιάννη Σαραλή: "Νεοελληνική

μετρική")

Είμαστε σχεδόν παιδιά κι ο κύριος Σαραλής, ο καθηγητής μας, ακόμα νέος κι αγαπούσε παράφορα την ποίηση, που για μας ήταν τότε μόνο λέξεις. Στην αρχή, τον άκουγα σαν από μακριά, μα η φωνή του όλο και ζύγωνε μ' έναν άλλο τρόπο, σαν οι λέξεις να 'ταν ένα σώμα ' κάτι μου θύμιζε ο ήχος τους, ώσπου στους στίχους:

"θα 'ρθουν όλες και γύρω σου

.....

Τα μεγάλα σαν έκπληκτα μάτια τους..."

βρήκα τι ήταν: όπως η μουσική, σκέφτηκα, γιατί εκείνη είχε ήδη μπει στη ζωή μου 'κι αυτές οι λέξεις που στήριζαν η μία την άλλη στον αέρα, να τι μου θύμιζαν, τη μουσική, γιατί κι αυτή στον αέρα ισορροπούσε το σώμα της -κι είχα λαχτάρα γι' αυτές τις λέξεις, να τις νιώσω στα χείλη μου, να βγει από τη φωνή μου ο ήχος τους, όπως από τα δάχτυλα η μουσική-

Αναζητούσα τους τονισμούς και τις παύσεις του κυρίου Σαραλή, το ζύγισμα της ανάσας του στις εσοχές και στα γυρίσματα του στίχου, όπου ξανάβρισκα τη μετρομημένη αναπνοή της φράσης, άρσεις και πτώσεις, πυκνούς και αραιούς σχηματισμούς, την ανεπαίσθητη αλλά τόσο ηδονική καθυστέρηση που κρατούσε τον ήχο λίγο πίσω, ή την ξαφνική λαχτάρα του

να δοθεί ολόκληρος 'αλλά περισσότερο απ' όλα, ξανάβρισκα στον ήχο της ποίησης το διαφοροούμενο άκουσμα της μουσικής, σαν να ήταν η χαρά λύπη κι η λύπη χαρά, ο χρόνος παρών καθώς έφευγε και πού και πού στην επανάληψη χτυπούσε ο ίδιος σε άλλη θέση ' κι αυτό πονούσε περισσότερο, αλλά ήταν και χαρά, απερίγραπτη χαρά, κι αυτό ήταν για πάντα έτσι, μ' όλο που διέφευγε στον αέρα, ήταν κάτι βέβαιο, οριστικά δικό του -γι' αυτό κι ήταν ευτυχισμένη η λυπημένη φωνή του καθηγητή μας, εκείνες τις ώρες που η πάχνη θάμπωνε τα τζάμια ή τα ξέπλενε η ανοιξιάτικη βροχή. Δε χόρταινα να την ακούω τη φωνή του, όπως δε χόρταινα και τα ολομόναχα απογεύματα που διάβαζα τα ποιήματα σε κάτι σκιερές κρουφώνες ή βαθιά στην κάμαρά μου, με το βιολί και το αναλόγιο πλάι τους- και μέχρι σήμερα έτσι είναι σφιχταγκαλιασμένες στη ζωή μου η μουσική και η ποίηση.

(Τάτσης Αποστολίδης)

Για την αντιγραφή, Τάσος Πορφύρης.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ο δρόμος του φεγγαριού

Λτρωμένος με φύλλα μαλακού χρυσαφιού
που σαλεύανε λάμποντας πάνω στη θάλασσα,
σπατάλη αμύθητου φωτός ο δρόμος του φεγγαριού.

Μεσάνυχτα. Αύγουστος. Με μεγάλη πανσέληνο.
Αν σταματούσε το καράβι κι' αν ο χρόνος
δε συνέχιζε ακόμη νάναι χρόνος
πετώντας τα κλειδιά που βάραιναν τις ζώνες μας
θα δρασκελούσαμε αλαφρά την κουπαστή και ξάφνου πηδώντας μέσα στη
θεικιά κοιλάδα, θα βαδίζαμε τραβώντας ίσα για τον τέλειο χρόνο,
την τέλεια μουσική, την τέλεια ποίηση.

Χέρι με χέρι, χορευτά σχεδόν, μες απ' ολόχρυσες
ριπές φωτός μες στη λαμπρή άπλα, θα προχωρούσαμε
όπως δυο κύκνοι με ψηλά πόδια
κάτω από τ' άπειρο.

"Τα Ποιήματα" τόμ. β', εκδ. "Τρία Φύλλα"

Φωτογραφία
Αλέξανδρος Σακελλαρίου

Μια φωτογραφία με φεγγάρι, μια ... αστυνομική ιστορία

του Λάζαρου Σακελλαρίου
αποφοίτου της Ζωσιμαίας Σχολής

Αύγουστος στη αρχή της δεκαετίας του 70. Σούρουπο. Γυρίζοντας από την δουλειά στο σπίτι μου στα Ιλίσια βλέπω ένα μαγευτικό φεγγάρι να ανατέλλει από τον Υμηττό. Πειρασιμός σκέτος για έναν φωτογράφο, γιατί εκτός από τις φροντίδες του βιοπορισμού, υπήρχε πάντοτε το σαράκι της φωτογραφίας, που δεν με άφηνε ήσυχο. Αρχίζω λοιπόν να πλάθω με την φαντασία μου τρόπους να χρησιμοποιήσω αυτή την εικόνα του φεγγαριού σε ονειροσυνθέσεις.

Μπαίνω στο διαμέριό μου και παίρνω την φωτογραφική μηχανή με τον τηλεφακό και τον τρίποδα. Ελάχιστα ήταν τότε τα αυτοκίνητα στην περιοχή που έμενα, όπως σε όλη την Ελλάδα. Στήνω τον τρίποδα με την μηχανή στη μέση του δρόμου και αρχίζω τους πειραματισμούς με τα διαφράγματα και τις ταχύτητες του κλείστρου.

Κάποια στιγμή από μακριά ακούγεται σειρήνα περιπολικού. Δεν δίνω καμιά σημασία. Συνεχίζω ατάραχος τους πειραματισμούς. Ξαφνικά βλέπω στο βάθος του δρόμου να εμφανίζεται ένα περιπολικό και να έρχεται προς το μέρος μου. Σέρνω τον τρίποδα στην άκρη του δρόμου για να μην εμποδίζω την προοπτάση του. Δεν είχα φαντασθεί ότι εγώ ήμουν ο αντικειμενικός του σκοπός.

Κατεβαίνουν δύο αστυνομικοί και με πλησιάζουν.

-Τι κάνετε εδώ;

-Φωτογραφίζω.

-Τι φωτογραφίζετε;

-Το φεγγάρι.

-Αυτό, μου λέει ο ένας, είναι αδύνατον. Πως είναι δυνατόν να φωτογραφίζεις το φεγγάρι χωρίς φλας;

Άρχισα την προοπάθεια να εξηγήσω, αλλά όπως φαίνεται με την κουβέντα, οι αστυνομικοί δεν ακούσανε κάποιο κάλεσμα που τους κάνανε από το κέντρο και σε λίγο ήλθαν για ενισχύσεις άλλα τρία περιπολικά με πλήθος αστυνομικών και με τις σειρήνες στο διαπασών.

Άντε εγώ τώρα να εξηγήσω μέσα σ' αυτό το πανδαιμόνιο, γιατί δεν χρησιμοποιούσα φλας για να φωτογραφίσω το φεγγάρι!!!

Ευτυχώς μέσα σ' όλο αυτό το πλήθος των αστυνομικών βρέθηκε και ένας ερασιτέχνης φωτογράφος. Αυτός με έσωσε.

-Αφήστε τον άνθρωπο ήσυχο, φώναξε, είναι φωτογράφος.

Ένας από το πλήθος μου εξομολογήθηκε ότι υπήρξε τηλεφώνημα, ότι κάποιος έχει στήσει σε ένα τρίποδα κάτι που έμοιαζε σαν πολυβόλο, γι αυτό κινητοποιηθήκανε και ήλθανε.

Πάντως σας συνιστώ εάν πρόκειται να φωτογραφίσετε το φεγγάρι, παρόλο ότι το φλας για εξωτερική χρήση είναι άχρηστο πέραν των 3 - 5 μέτρων (ανάλογα βέβαια με την ευαισθησία της μηχανής), να χρησιμοποιείτε φλας για να τα έχετε καλά με κάποιους αστυνομικούς.

Η Συνακτική Ειδυπραϊνή

ΓΑΣ ΕΙΧΕΤΑΙ

Καλό Καλοκαίρι

Τα Γιάννενα σε πλάγια αεροφωτογραφία του 1932 από το αρχείο του Οργανισμού Κτηματολογίου και Χαρτογραφίσεων Ελλάδος (ΟΚΧΕ). Μας εδόθη από τον απόφοιτο της Ζωσιμαίας Σχολής καθηγητή του Πανεπιστημίου Πατρών κ. Γιώργο Κατσιάρη. Στη δεξιά πλευρά η κάθετος γραμμή είναι η οδός Ανεξαρτησίας.

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ

Ντάλα μεσημέρι καλοκαιριάτικο κι η κεντρική πλατεία (τότε δεν ήταν γνωστή ως πλατεία Πύρρου) έβραζε μεσ' το λιοπύρι.

Οι πλάκες πυρωμένες ξαπόστελναν κύματα λάβρας που μόνο σε τρόφιμους της κόλασης άξιζαν.

Καρτερικά οι Γιαννιώτες τραβάνε για τη μεσημεριάτικη ανάσα στα σπίτια τους.

Άλλοι κουβαλάνε κάποιο σακούλι ή δίχτυ που μέσα διακρίνονται ένα καρπούζι και καρβέλια ψωμί. Άλλοι πάλι πιο «σοβαροί», με σακάκι κι ίσως γραβάτα, βγαίνοντας κυρίως από το Στρατηγείο ή τη Λέσχη, έχουν παραμάσκαλα την Ακρόπολη, εφημερίδα των εθνοπρεπώς σκεπτομένων, που μερικές φορές, για άλλες όμως περιπτώσεις, πονηρά υπέκρυπτε το Βήμα ή και την Αυγή ακόμα, τυλιγμένες για το φόβο των Ιουδαίων.

Πυκνά κάτασπρα σύννεφα άρχιζαν να σηκώνονται από διάφορες πλευρές του ορίζοντα που αργότερα θα μαύριζαν κρύβοντας μέσα τους αστραπόβροντα. Πλησιάζει η ώρα που θα ανοίξουν κατά τα συνηθισμένα οι μεσημεριάτικοι «καταρράκτες του ουρανού».

Οι δρόμοι αδειάζουν σιγά σιγά καθώς προνοητικοί οι περισσότεροι χώνονται στα σπίτια τους.

Οι γεμιστές ντοματοπιπεριές, το ιμάμ, τα λαχανικά τουρλού, η φέτα κι ίσως η μυρωδιά από τηγανιτούς κεφτέδες ή πιπεριές χαλαρώνουν την ένταση της πρωινής προσπάθειας. Ακολουθεί κάτω από το χαρακτηριστικό ήχο της βροχής μεσημεριάτικος ύπνος.

Το ξύπνημα βαρύ και δύσθυμο βελτιώνεται από κάποιο καφεδάκι που το ακολουθεί στο δίσκο κρύο νερό και γλυκό κουταλιού.

Και τι δεν βρίσκεται εκείνη την εποχή, κεράσι, δαμάσκηνο, κούμπλο, βερίκοκο και απαραίτητο το βύσσινο.

Σιγά σιγά στεγνώνει ο τόπος από τη βροχή, οι θερινοί κινηματογράφοι και τα καφενεία αρχίζουν να απλώνουν τις καρέκλες τους. Στον αέρα διαχέεται ο ήχος από τα μεγάφωνα που προσκαλούν τους πολίτες για τη βραδινή τους διασκέδαση. Καθημερινά τα ίδια: «Το πλοίο θα σαλπάρει», «Ξεκινάμε πάμε μακριά», «Μαντουμπάλα», «Όμορφη Θεσσαλονίκη», και άλλα πολλά, πάρα πολλά άσματα κολλημένα στη μνήμη.

Οι Έσπερος, Τιτάν (αργότερα Τιτάνια), Ορφέας και Παλλάδιο γέμιζαν πολλές από τις έναστρες νύχτες μας. Μορφές αλησμόνητες οι Τσοκάνηδες, ο Μπίτας κι οι Σουρέληδες, στο χώρο του σινεμά. Μυρωδάτα αναρριχόμενα φυτά, λεύκες και πλατάνια. Και εκεί μέσα φυστίκια και γκαζόξες, ο Στεφανάκης, ο Μανώλης και ο Αντωνάκης, ο Τσίκος...

Αντηχούν στο βάθος οι καμπάνες του εσπερινού ή του Παρακλητικού κανόνα τις μέρες πριν το δεκαπενταύγουστο. Οι μπαχτσέδες καταπράσινοι και μοσχομυριστοί. Τα παιδιά ξαμολύθηκαν στους δρόμους και στις αλάνες, τρέχουν, φωνάζουν καθώς παίζουν και ζωντανεύουν τη γειτονιά. Σχολικές διακοπές, κανένα μπάνιο στη λίμνη ή ψάρεμα όχι όμως και θαλασσινά μπάνια για τους πολλούς τότε.

Δύσκολοι ακόμη οι καιροί. Μερικοί πήγαιναν για λίγο στα χωριά τους.

Αργότερα πλουτίσαμε, ένας Θεός ξέρει πώς και τα «μπάνια του λαού» έγιναν απαραίτητη ανάγκη, όπως και τόσες άλλες. Τώρα να δούμε πάλι.

Η ζωή τραβάει το δρόμο της και εμείς ανάλογα με τις αντοχές και τη νοημοσύνη μας ακολουθούμε.

Όταν βράδιαζε ψύχραινε η ατμόσφαιρα, για να καθίσεις έξω είχες ανάγκη από ζακέτα. Αρχίζε σιγά σιγά η απαραίτητη βόλτα πάνω κάτω στην πλατεία. Θεσμός διατηρούμενος απαρέγκλιτα και με την αρμόζουσα τελετουργία στη «μικρή μας πόλη».

Στην Όαση και στου Μαλάμου, στον Κουραμπά πορτοκαλάδα, λουκούμι, υποβρύχιο ή περγαμόντο.

Άλλοι, οι μεγαλύτεροι, πέραναν ούζο με μεζέ εκεί, στην πλατεία.

Στην κυρά Φροσύνη στη λίμνη φτάνανε οι αποφασιστικοί, κυρίως μάλιστα το μεσημεράκι.

Κάποτε οι φοιτητές της πόλης ήταν μετρημένοι στα δάκτυλα. Σιγά σιγά γίναμε περισσότεροι και σαν μαλάκωσαν κάπως οι συνθήκες της μεταεμφυλιακής περιόδου αρχίσαμε να ασχολούμαστε εμφανώς και με τα πολιτικά.

Αργά το βράδυ, μεταμεσονύκτιες ώρες, στον κήπο στο ΔΙΕΘΝΕΣ γινόταν ατελείωτες συζητήσεις, προβληματισμοί και οραματισμοί για το μέλλον, το καλλίτερο αύριο που θα ερχόταν στον τόπο μας. Σίγουρα δεν το βλέπαμε έτσι όπως εξελίχθηκε.

Ιούλιος 2012

Σας ενημερώνουμε ότι ο Σύλλογος δημιούργησε την επίσημη ηλεκτρονική διεύθυνση: zosimaia@zosimaia.gr
Επίσης υπάρχει και ηλεκτρονική διεύθυνση για το περιοδικό "ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ":

periodiko@zosimaia.gr

Για οποιοδήποτε θέμα που σχετίζεται με τον Σύλλογο και το περιοδικό μπορείτε να απευθύνεσθε στις παραπάνω ηλεκτρονικές διευθύνσεις.

Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας και "ταξιδέψτε" μαζί μας.

www.zosimaia.gr

Υπενθυμίζουμε ότι οι διαμένοντες στα Ιωάννινα και στην Αθήνα παρακαλούνται να καταβάλλουν τις συνδρομές αποκλειστικά στους εισπράκτορες. Μόνο τα μέλη που βρίσκονται εκτός Αθηνών και Ιωαννίνων καθώς και οι φίλοι του Συλλόγου μπορούν να καταθέτουν την συνδρομή τους στον λογαριασμό της ALPHA BANK 142-002101-141599 και να ενημερώνουν τηλεφωνικά τους ταμίες των παραρτημάτων (στα Γιάννενα τον κ. Νικόλαο Βακολίδη στο τηλέφωνο 26510 32967 και στην Αθήνα τον κ. Ίνη Μεσαρέ στο τηλέφωνο 210 8824768 ή 6932753087) για την οικονομική τους τακτοποίηση ή να στείλουν στο fax 210-8824768 την απόδειξη κατάθεσης. Για τους διαμένοντας το εξωτερικό το IBAN της ALPHA BANK είναι: GR18 0140 1420 0210 1141 599.